

ТАБИҒАТТЫ САҚТАУ – ҰРПАҚ АЛДЫНДАҒЫ ОРТАҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК

Қасым-Жомарт Тоқаев Арменияның Ереван қаласында өткен COP17 аясындағы Биоалуантүрлілік бойынша көшбасшылар саммитінде сөз сөйледі.

Мемлекет басшысы саммитке қатысушыларға ілтипат білдіріп, қонақжайлық және БҰҰ Биоалуантүрлілік бойынша конференциясы аясындағы көшбасшылар саммитін жоғары деңгейде ұйымдастырғаны үшін Премьер-министр Никол Пашинянға алғыс айтты.

Президент табиғатты сақтау жөнінде келер ұрпақ алдында ортақ жауапкершілік пен халықаралық күш-жігерді үйлестіру қажет екенін еске салды.

— Біз табиғат тартуын болашаққа жеткізуді көздейтін халықаралық ынтымақтастықты кеңейту мақсатында жиналып отырмыз. Яғни күрделі сын-қатерлермен бетпе-бет келуі ықтимал өскелең ұрпақ алдындағы ортақ жауапкершілік жөнінде сөз қозғадық. Бұл — біздің өркениетіміздің аман қалуына да қатысты мәселе. Өйткені биоалуантүрлілік адамдар игілігін, экономикалық орнықтылықты және ұзақмерзімді қауіпсіздікті қамтамасыз етуде өте қажет. Бүлінбеген экожүйелер азық-

түлік өндірісінде, су ресурстарын қорғауда және миллиондаған адамды кіріс көзімен қамтуда маңызды рөл атқарады. Шөлейттену және су тапшылығы, басқа да экологиялық проблемалар табиғат пен адам арасындағы нәзік тепе-теңдікке орасан қауіп төндіреді. Судың жеткіліксіздігі мен жердің тозуы миллиондаған адам үшін үйреншікті жағдайға айналды. Мұның салдары тым ауыр. Себебі бұл үдерістер мемлекеттер аумағынан ары асып, орнықты дамуы тежейді әрі жаһандық тұрақтылыққа зардабын тигізеді. Мұқият ойластырылған және нақты шараларды қамтитын экологиялық күн тәртібі саяси қайшылықтарды еңсеруі қажет. Бізге шынайы серіктестікке, бөліп-жармауға негізделген, ең бастысы, нақты нәтижелерге қол жеткізуді көздейтін халықаралық ынтымақтастық керек, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

(Жалғасы 3-бетте)

ОРТА ДЕРЖАВАЛАР ДӘУІРІ

Орта державалар халықаралық ұйымдарды өз үнін зорайтатын мінбер есебінде пайдаланады. Гарвард зерттеушілері мұны «көпжақтылықты күш тұтқасына айналдыру» дейді.

→ 8

КӨК ТЕҢІЗДІҢ ТҮБІНДЕ – КЕЛЕШЕКТІҢ ТАМЫРЫ

Бұл сөздің астарында Орта дәліздің қызметін кеңейту мақсаты жатыр. Жүк тасымалы елдерді жолмен, портпен, теміржолмен байланыстырса, цифрлық желі сол кеңістікте ақпараттың жүруіне жағдай жасайды.

→ 9

СЕНІМДІ НЫҒАЙТУДАҒЫ БІРЕГЕЙ АЛАҢ

Мемлекет басшысы Әзербайжанның Баку қаласында өткен Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңестің VII саммитінде сөз сөйледі.

Қазақстан Президенті қонақжайлық көрсеткені және саммитті жоғары деңгейде ұйымдастырғаны үшін Әзербайжан Президенті Ильхам Әлиевке алғыс айтты. Қасым-Жомарт Тоқаев диалогтың, сенімді нығайтудың және жан-

жакты ынтымақтастықтың бірегей алаңы ретінде АӨСШК әлеуетін кеңейтуге бағытталған Әзербайжан тарапының белсенді тәрағалығын оң бағалады.

— Қазақстан үшін кенестің маңызы ерекше. Еліміз отыз жылдан аса

уақыт бұрын кең-байтақ өңірде өзара сенімді арттыру және қауіпсіздікті қамтамасыз етуге септігін тигізу мақсатында осы форумды құру жөнінде бастама көтерген болатын. Содан бері АӨСШК өзара тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін мүше мемлекеттерді ортақ іске жұмылдырып келеді. Бастапқыда Азиядағы қауіпсіздікті сақтап, сенімді нығайтуды көздейтін жалпыға ортақ тікелей диалог форматында құрылған бұл алаң бүгінде бірегей форумға айналды. Ұйымға мүше елдер Азия құрлығының шамамен 90 пайызын қамтиды. Мұнда Жер шары тұрғындарының жартысынан астамы өмір сүреді. Халықаралық институттардың көбінде мұндай әлеует жоқ, — деді Мемлекет басшысы.

(Жалғасы 2-бетте)

ТРАНСКАСПИЙ БАЙЛАНЫС ЖЕЛІСІН ІСКЕ ҚОСТЫ

Әзербайжанның Баку қаласында Қасым-Жомарт Тоқаев пен Ильхам Әлиев Транскаспий талшықты-оптикалық байланыс желісін іске қосу рәсіміне қатысты.

Президенттер Каспий теңізінің табаны арқылы Қазақстан мен Әзербайжанды жалғастыратын ұзындығы 380 шақырымдық талшықты-оптикалық байланыс желісін салтанатты түрде іске қосты.

Жобаны «Қазақтелеком» АҚ мен AzerTelecom компаниясы бірлесіп жүзеге асырды. Бұл желі Қазақстанды және Орталық Азияның басқа елдерін, сондай-ақ Қытайды Еуропамен жалғайтын жана байланыс бағытының бір бөлігі саналады. Ол Жерорта теңізі мен Қара теңізде орналасқан байланыс жүйелеріне қосылуы мүмкін.

Жоба Қазақстанның цифрлық экономикасын дамыту тұрғысынан стратегиялық мәнге ие. Атап айтқанда, ТӨБЖ елімізде қосымша халықаралық байланыс желісін іске қосып, отандық нарыққа жаһандық технологиялық компанияларды тартуға және бұлтты сервистер мен жасанды интеллект инфрақұрылымын дамытуға жағдай жасайды.

Қасым-Жомарт Тоқаев жобаны іске қосу рәсімінде аталған желі Қазақстан мен Әзербайжанның Орта дәлізді дамыту бойынша бірлескен күш-жігеріне тың серпін беретінін айтты.

— Біз халықаралық маңызы зор бірегей жобаны

іске қостық. Ең бастысы, бұл — жана заманның дәлізі. Яғни көлік дәлізі ғана емес, мүлдем жана дәуірге, цифрландыру кезеңіне тиесілі жаңалық. Бұл ынтымақтастықтың түбегейлі соны форматы, Орта дәліздің цифрлық түрінің жүзеге асырылуы десек болады, — деді Қазақстан Президенті.

Ильхам Әлиев ТӨБЖ-ны іске қосу арқылы Орталық Азия мен Әзербайжан арасындағы ықпалдастықты нығайтуға тағы бір қадам жасалғанын атап өтті.

— Былтыр Әзербайжан Орталық Азия мемлекеттері басшыларының Консультативтік кездесуіне толық мүше ретінде қабылданды, биыл мен осы ұйымға толық мүше ретінде қатыстым. Аталған жоба ынтымақтастықты тереңдетуге қосылған кезекті үлес болды. Яғни бұл желіні Орталық Азия елдері де, Оңтүс-

тік Кавказ жұрты да, одан тысқары елдер де пайдаланады. Осылайша, бүгін жаһандық жобаны іске қостық, — деді Әзербайжан Президенті.

Ашылу салтанатында Премьер-министрдің орынбасары — Жасанды интеллект және цифрлық даму министрі Жаслан Мәдиев, Әзербайжанның цифрлық даму және көлік министрі Рашад Набиев және «Қазақтелеком» АҚ басқарма төрағасы Бағдат Мусин сөз сөйледі.

Сонымен қатар мемлекеттер басшыларының қатысуымен Қазақстан Республикасы Үкіметі мен Әзербайжан Республикасы Үкіметі арасында бұған дейін қол қойылған Транскаспий халықаралық көлік дәлізін дамыту жөніндегі ынтымақтастық туралы келісімді алмасу рәсімі өтті.

АҚОРДА

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

СЕНІМДІ НЫҒАЙТУДАҒЫ БІРЕГЕЙ АЛАҢ

(Басы 1-бетте)

Қасым-Жомарт Тоқаев бұл форматтың ауқымы АӨСШК-нің зор әлеуетін танытатынын, ал ортақ болашақ құруға ұмтылған жалынды жастар оның қозғаушы күші саналатынын айтты.

— Қауіпсіз әрі гүлденген Азия құруға деген шынайы ниетімізді көрсететін АӨСШК рухы шын мәнінде белгілі брендке айналды. Бүгін Лаостың осы Ұйымға мүше болғанына қуаныштымын, — деді ол.

Мемлекет басшысы саммит форумның маңызына елеулі сын-көңіл төніп тұрған кезеңде өтіп жатқанын айтты. Президенттің пікірінше, әлемде тыңғылықты байыптап, мұқият ойластырылған шешімді қажет ететін аса күрделі әрі бұрын-соңды болмаған үдерістер орын алып жатыр.

— Түптеп келгенде, халықаралық қауіпсіздік архитектурасының іргесі шайқала бастады. Бұл жайт құқық үстемдігі көлеңкеде қалып, күш көрсету басымдыққа ие болған қауіпті үрдіспен қатар жүрде. Былтыр әлемде қарулы қақтығыстар саны Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі көрсеткіштен асып түсті. Бұл кикілжіңдердің құны статистикалық деректермен ғана емес, адам ғұмырымен де өлшеніп жатыр. Өткен жылдың өзінде 20 қарулы қақтығыс болып, 37 мыңнан астам бейбіт тұрғын ажал құшты. 117 миллионнан аса адам босқыңға айналды, ал 266 миллион жан ішер асқа жарымай отыр. Бұл ұзақ жылдар бойы жаһандық тұрақтылық пен қауіпсіздікке қол жеткізуге бағытталған бірлескен саяси күш-жігердің нәтижесін жоққа шығарды. Сондықтан Азияға анағұрлым мықты институттар қажет. Ниеттестік жөніндегі декларациялар қабылдаудың дәуірі өтті, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚҚА
БАСТАР ИНСТИТУТ

Президент 2022 жылы Астанада ұйымдастырылған VI саммитте АӨСШК мүше мемлекеттері кеңесті толыққанды халықаралық ұйымға айналдыруға уағдаласқанына назар аударды.

— Бүгінде Ұйымға төрағалық етіп отырған Әзербайжан бұл миссияны лайықты деңгейде іске асырып келеді. АӨСШК Жарғысының қабылдануын асыға күтеміз. Бұл алаңдағы іс-қимылымыздың жол картасы болады. Қазақстанның АӨСШК трансформациясына қатысты ұстанымы бұған дейін бекітілген міндеттемелерге негізделген. Сондай-ақ ортақ түсіністікке қол жеткізуге және тиісті келісімдерді әзірлеуге икем танытуды басшылыққа алады. Кеңес Азиядағы орнын сақтай отырып, жаһандық серіктестермен ынтымақтастыққа ашық институт болуға тиіс. Ұйым өзара сенім рухындағы дәйекті диалог пен сындарлы консультацияға негізделген қауіпсіздік моделін ілгерілетуі керек, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев қауіпсіздік мәселесі әрқашан АӨСШК қызметінің негізгі басымдықтарының бірі екенін еске салды.

— Біздің Ұйым дау-дамайды бейбіт жолмен реттеуге, қарусыздандыруға және бейбітшілікті нығайтуға айтарлықтай үлес қоса алады. Бүгінде мұның маңызы арта түсті. Біріккен Ұлттар Ұйымы, Шанхай ынтымақтастық ұйымы, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы және басқа да халықаралық институттармен байланыс орната отырып, АӨСШК Азия мен одан тысқары аймақтардағы қайшылықтарды еңсеруде анағұрлым белсенді рөл атқаруға тиіс. Осы орайда кеңеске мүше елдердің ұжымдық саяси ерік-жігерін нәтижелі бастамаларға жұмылдыруға шақырамыз. Нақты қадам ретінде Превентивті дипломатия тетігін іске қосуды ұсынамыз. Бейбітшілікті шиеленіске дейін орнықтыру керек. Қақтығыстың алдын алу оның салдарын жоюға қарағанда анағұрлым тиімді әрі арзанға түседі. Мұндай тетік Ұйымға мүше елдердің шешім шығаруға жүйелі түрде атсалысуына және мәлімдеме қабылдаудан гөрі келісілген іс-әрекетке көшуіне мүмкіндік береді, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысының айтуынша, болашаққа бағдарланған Ұйым бүгінде біз бетпе-бет келіп отырған түбегейлі өзгерістерге дайын болуы керек.

— Жасанды немесе супер интеллект қазірдің өзінде экономикалық даму мен ұлттық бәсекеге қабілеттілікті айқындайтын факторға айналды. Кибершабуылдар заманауи қақтығыстарды ушықтыруда төтенше рөл атқарады. Бұдан бөлек, жасанды интеллекттің бақылаусыз дамуы зор алаңдаушылық туғызады. ЖИ-дің мүмкіндігі молая түскенімен, оны халықаралық-құқықтық реттеу тетіктері жетіле қоймаған. Қазірдің өзінде ЖИ агенттерінің қорғау тетіктерін айналып өтіп, сыртқы жүйелерге рұқсатсыз қол жеткізу фактілері тіркелді. Егер халықаралық-құқықтық тетіктерді енгізу арқылы осы үдерістерді тоқтатпасақ, мұндай жағдайлардың салдары ауырлап, мемлекеттер арасындағы қақтығыс шиеленісе түсуі ықтимал. Жасанды интеллекттің дамуы

адамзаттың оны тиімді бақылау қабілетінен асып түспеуі керек. Сондықтан сенімді нығайту шаралары цифрлық ортаға да тиесілі. Меніңше, АӨСШК қолда бар бес өлшемді алтыншы, яғни жасанды интеллектпен толықтыруы керек, — деді Қазақстан Президенті.

Содан кейін Қасым-Жомарт Тоқаев ЖИ технологияларын орынды пайдалану экономикалық өркендеуді жеделдететінін, сондай-ақ мемлекетті басқарудың тиімділігін арттырып, тұтас аймақтың даму мүмкіндігін кеңейте түсетінін атап өтті. Осы орайда тәуекелдерді бірлесіп бақылау қажет.

— Жақында Вашингтонда қол қойылған Суперинтеллект бойынша келісімді құптаймыз. Шын мәнінде, бұл құжат Біріккен Ұлттар Ұйымы аясындағы халықаралық шарттың негізі бола алады. АӨСШК аталған үдеріске зор үлес қосуға қауқарлы екеніне сенімдімін. Осы саладағы жаһандық күш-жігер аясында Қазақстан Алматыда БҰҰ ЭСКАТО тұрақты даму мақсаттары үшін Азия-Тынық мұхиты цифрлық шешімдер орталығын орналас-тырады. Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңеске мүше мемлекеттер аймағымыздың цифрлық болашағын бірге қалыптастыру үшін орталық жұмысына атсалысады деп ойлаймын, — деді Мемлекет басшысы.

МАҢЫЗДЫ
КЕЗЕҢГЕ ҚАДАМ

Президент қазіргі таңда кез келген стратегиялық жобаны жүзеге асыру үшін ақпараттық қауіпсіздіктің маңызы зор деп санайды. Әсіресе бірнеше мемлекетке ортақ бастамаларда оның мәні арта түседі.

— Бүгін Қазақстан мен Әзербайжан маңызды кезеңге қадам басты. Елдеріміз Каспий табанымен тартылған Транскаспий талшықты-оптикалық байланыс желісін іске асыруға кірісті. Цифрлық Жібек жолы бірегей жобасы Еуразия кеңістігінде анағұрлым жылдам әрі қауіпсіз мәлімет алмасуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар Азияның цифрлық әлеуетін нығайтып, ынтымақтастықтың

тың бағыттары ашылады, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы Әзербайжан мен Арменияның бітімге келу процесіне қолдау білдіріп, Оңтүстік Кавказ тәжірибесі көрсеткен көшбасшылықтың нәтижесін айқын көрсеткенін айтты.

— Ондаған жылдар бойғы қақтығыстардан кейінгі тараптардың ымыраға келуі жаңа перспективаға жол ашып, Шығыс пен Батыс арасында байланыс орнатуға мүмкіндік берді. Берік саяси ерік-жігері мен зор экономикалық әлеуеті бар АӨСШК ірі трансшекаралық жобаларды жүзеге асыруға елеулі үлес қоса алады. Сондықтан АӨСШК-нің көлік байланысы стратегиясын бірлесе әзірлеуді ұсынамын. Бұл Стратегия өңіріміздегі «Бір белдеу, бір жол», Солтүстік — Оңтүстік халықаралық көлік дәлізі, Орта дәліз және TRIPP бастамасын қоса алғанда, негізгі халықаралық көлік бағыттарының әлеуетін зерделеуге мүмкіндік береді, — деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев қазіргі таңда энергетика қауіпсіздігіне көңіл бөліп тұрғанын айтты.

— Трансшекаралық энергетикалық инфрақұрылым қақтығыстардың зардабын жиі тартуда. Соның салдарынан әлемдегі энергетика нарығында тұрақсыздық белең алды. Бұл болжаусыз кезең дағдарыс аймағынан тыс елдердің де экономикалық өсімін тежеуде. Дәл осы себепті еліміз серіктестікке ден қойып отыр. Қазақстан, Әзербайжан және Өзбекстан жасыл энергия жеткізу жөніндегі стратегиялық серіктестік туралы келісімге қол қойды. Осылайша, Каспий жасыл энергетикалық дәлізінің негізі қаланды. Бұл елдеріміздің энергетикалық жүйелерін өзара байланыстырып, Қара теңіз арқылы Еуропа нарықтарына шығуға жол ашды, — деді Мемлекет басшысы.

Қазақстан Президенті Әзербайжанмен бірлесіп, Баку — Тбилиси — Жейхан құбыры арқылы Қазақстан мұнайын тасымалдаудың көлемін арттыру жоспары туралы айтты.

— Каспий теңізі өңіріміздің ғана емес, әлемнің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде айрықша маңызға ие. Қазақстан Каспий өңіріндегі және одан тыс-

қары мемлекеттердің ортақ игілігі үшін әрқашан бейбітшілік пен ынтымақтастық кеңістігі болуы керек деп санайды. Бұл ретте су ресурстары мен экология саласындағы бірлескен күш-жігер арқылы оны сақтап қалу өте өзекті, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы АӨСШК қызметіндегі экологиялық бағыттың маңызы арта түскенін атап өтті. Оның пікірінше, су ресурстарының тапшылығы мен экожүйенің тозуы Азиядағы ең күрделі сын-көңілдің біріне айналды.

— Азия мен Тынық мұхиты аймағында дүниежүзі халқының 60 пайызы мекендейді. Алайда бұл өңір әлемдік су қорының 35 пайызына ғана иелік етеді. Сәйкесінше, өңірдің су ресурстарымен қамтылуы жан басына шаққанда әлем бойынша төменгі орында. Қазақстан су ресурстары алдағы уақытта да ынтымақтастықтың көзі болуы керек деп санайды. Осыған орай технология алмасу, бірлесіп зерттеу және су үнемдейтін шешімдерді ілгерілету мақсатында АӨСШК су ресурстары серіктестігін құруды ұсынамын. Бұл ретте Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымы жүйесінде су ресурстарына қатысты жаһандық күн тәртібін жүйелі үйлестіруді қамтамасыз ететін Халықаралық су ұйымын құру бастамасын көтерді. Аталған ұсынысты АӨСШК мүше мемлекеттерінің қосылуына мүмкіндік бере отырып, Орталық Азия елдері мен Әзербайжан бірлесе ілгерілетуіне болады, — деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың пайымдауынша, бұл бастамалар инвестиция мен адам капиталы болмаса түбегейлі нәтиже бермейді.

— Бұдан мың жылдан астам уақыт бұрын ұлы философ әрі ғалым әл-Фараби қоғамның қуаты оның халқының білімі мен адамгершілік қасиеттерінде екенін айтқан. Сондықтан Ұйымға мүше мемлекеттерді АӨСШК-нің адами капитал жөніндегі серіктестігін құруға шақырамын. Мақсат — жас ұрпақты технологиялық, экономикалық және геосаяси жаңғырулар екінімен сәт сайын өзгеріп жатқан әлемге бейімдеу. Біз осы маңызды мәселені шешуге үлес қосу үшін сарапшылық тәжірибемізді, маңдайалды университеттер мен ғылыми-зерттеу ұйымдарының әлеуетін ұсынуға дайынбыз. Келесі жылы қауіпсіздік пен сенімді нығайту саласындағы ғылыми-зерттеуге арналған стипендиялық бағдарлама іске қосылуы ықтимал. Қазақстан Ұйымға мүше 28 мемлекеттің студенттеріне шәкіртақы ұсынуға, сондай-ақ ғалымдарға зерттеу гранттарын беруге әзір, — деді Мемлекет басшысы.

Қазақстан Президенті сөз соңында Әзербайжанның Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңеске төрағалығын табысты жалғастыруына тілектес екенін жеткізді. Сондай-ақ бүгін қабылданған Баку декларациясы алдағы жұмысқа берік негіз қалайтынына сенім білдірді.

ТАБИҒАТТЫ САҚТАУ — ҰРПАҚ АЛДЫНДАҒЫ ОРТАҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК

(Басы 1-бетте)

«ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯҒА АЙНАЛУДА

Мемлекет басшысы жер көлемі бойынша әлемде тоғызыншы орын алатын Қазақстан бірегей биоалуантүрлілігімен ерекшеленетінін айтты.

— Табиғаттың осы сыйын сақтау — жұрт алдындағы борышымыз, сондай-ақ халықаралық қоғамдастық алдындағы жауапкершілігіміз. Бұл құндылықтар Қазақстанның жаңа Конституциясында айқын көрініс тапты. Ел тарихында алғаш рет жоғары экологиялық мәдениет қалыптастыру мемлекеттіліктің негізін құрайтын қағидаттардың бірі ретінде Ата заңымызда бекітілді. Енді азаматтар табиғат пен оның ресурстарын көзінің қарашығындай сақтауға міндетті. Бұдан бөлек, азаматтардың өмірі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны қорғау мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі ретінде белгіленді. Табиғат байлығын сақтау экономикалық өрлеумен қатар жүруі керек екеніне сенімдіміз. «Таза Қазақстан» жалпыұлттық акциясы осы құндылықтарды арқау еткен. Бұл қозғалыс қарапайым экологиялық тазалық ауқымынан шығып кетті. Оның азаматтардың дүниетанымы мен өмір салтына ықпал ететін жалпыұлттық идеологияға айналып келе жатқаны қуантады, — деді Президент.

Мемлекет басшысы Қазақстанның сирек кездесетін жануарларды сақтау мен көбейту жолындағы күш-жігеріне тоқталды. Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан қазірдің өзінде биологиялық алуантүрлілікті сақтау саласында айтарлықтай нәтижеге қол жеткізгенін мәлімдеді. Елімізде киік санының көбеюін осы жетістіктердің бірі ретінде атап өтуге болады.

— Мұз дәуірін өткерген ежелгі жануардың даламыздағы экологиялық тепе-теңдікті сақтаудағы орны ерекше. Бүгінде киіктің әлемдік популяциясының 98 пайызға жуығы қазақ даласын

мекен етеді. Егер елімізде 2003 жылы небәрі 21 мың бас киік болса, биыл көктемге қарай бұл көрсеткіш 4,7 миллионға жетті. Сондай-ақ асқар тауларымыздың тұмарына баланатын қар барыстары популяциясын қалпына келтіру жұмыстары көңілге сенім ұялатады. Ілбіс тіршілік ететін ортаның 70 пайызға жуығы еліміздегі қорғалатын аумақтарға тиесілі. Өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары құрып кетудің аз-ақ алдында тұрған ілбістің популяциясы қар барысын қорғау және жүйелі ғылыми мониторинг шараларының нәтижесінде шамамен 190-ға дейін көбейді. Бұған билік органдарының, ғалымдар мен халықаралық серіктестердің ұзақ жылдар бойы табанды әрі аянбай атқарған жұмысының нәтижесінде қол жеткізілді, — деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев Тұран жолбарысын тарихи мекеніне қайтару жұмыстарына қолдау көрсеткені үшін Ресей Федерациясына және оның Президентіне, БҰҰ Даму бағдарламасына, Дүниежүзілік жабайы табиғат қорына және басқа да халықаралық серіктестерге, үкіметтік емес ұйымдарға алғыс айтты. Сондай-ақ биыл шілде айында жетпіс жылдың ішінде алғаш рет жолбарыс табиғат аясына жіберілгенін жеткізді. Бұл Қазақстан үшін маңызды оқиға болды.

Бұдан бөлек, Мемлекет басшысы чех, неміс және мажар әріптестерімізбен бірге қазақ даласына Пржевальский жылқыларын қайта жерсіндіру қолға алынғанын атап өтті.

ТЕНІЗ ТАҒДЫРЫ НАЗАРДАН ТЫС ҚАЛМАДЫ

Президенттің пікірінше, Каспий теңізінің бірегей биоалуантүрлілігін қорғау қажет.

— Таяуда Түрікменстанда өткен алғашқы Каспий экология саммитінде шұғыл әрі үйлесімді шаралар қабылдауға шақырдым. Бұл нәзік экожүйеге орны толмас зиян келтіретін жағдайлардың алдын алу үшін қажет. Әсіресе Каспий итбалығының жойылу қаупі ерекше алаңдатады. Соңғы ғасырда Каспий итбалығының саны 1 миллионнан 270 мыңға дейін азайған. Қазақстанда Каспий итбалығы сирек кездесетін және жойылу қаупі бар түрлердің қатарына ресми түрде енген. Теңіз маңындағы бес мемлекет пен халықаралық қоғамдастықты осы түрді сақтап қалу жолында күш жұмылдыруға шақырамын. Арал қасіреті табиғи ресурстарды жауапсыз пайдаланудың салдары тым ауыр болатынын еске салады. Каспий теңізінің Арал тағдырын қайталауына жол бермеуіміз қажет, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы Қазақстанның Халықаралық сирек түрлерді қорғау және биоалуантүрлілікті сақтау жөніндегі қор құру туралы бастамасына тоқталып, шетелдік серіктестерді аталған іске үн қосуға шақырды.

— Он жылға арналған бұл бастаманы Биоалуантүрлілікті сақтау жөніндегі ұлттық бағдарлама толықтыра түседі. Құжат табиғи мекендеу орталарын қалпына келтіруді, түрлерді қорғауды және ерекше қорғалатын табиғи аумақтар желісін кеңейтуді көздейді. Бұдан бөлек, Ұлттық генетикалық биоалуантүрлілік банкі құруға кірістік. Қазақстан аймақтық деңгейдегі табиғатты сақтау шараларына белсене қатысады. Биыл сәуір айында Астанада Өңірлік экологиялық саммит өтті. Жиын қорытындысы бойынша Орталық Азиядағы экологиялық ынтымақтастық жөніндегі Астана декларациясы қабылданды. Теңіз маңындағы бес мемлекеттің қолдауымен Қазақстан Каспий теңізінің су ресурстарын сақтауға бағытталған халықаралық бағдарлама қабылдау туралы бастама көтерді, — деді Президент.

Содан соң Қасым-Жомарт Тоқаев ортақ істің бірнеше бағытын айқындады. Мемлекет басшысы су ресурстарын басқаруда берік байланыс қажет деп санайды.

— Өткен жылы Қазақстан БҰҰ жүйесінде Халықаралық су ұйымын құруды ұсынды. Бұл бастама Орталық Азия елдеріне ортақ әрі оған мүдделес мемлекеттердің барлығы үн қоса алады. Мәқсатымыз — су қауіпсіздігін нығайтып, өзен-көлдер мен сулы-батпақты алқаптардың жай-күйіне тәуелді табиғи экожүйелерді қорғау, — деді ол.

Қазақстан Президенті биоалуантүрлілікті сақтау үшін озық технологияларды кеңінен қолдануға шақырды.

— Бүгінде тиімді серіктестік цифрлық технология мен жасанды интеллектіге арқа сүйеуі қажет. Себебі олар экожүйелерді мониторингтеу, табиғи ресурстарды басқару және экологиялық қауіп-қатерді болжау әдістерін түбегейлі өзгерте алады. Қазақстан үшін жасанды интеллектіні дамыту және цифрлық трансформация — ұлттық басымдық. Астанадағы Alem.AI халықаралық жасанды интеллект орталығын бірлескен ғылыми зерттеулер жүргізу, биоалуантүрлілік деректерін талдау, алдын ала ескерту жүйелерін әзірлеу, сала мамандарын даярлау платформасы ретінде пайдалануды ұсынамыз, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Сөз соңында Мемлекет басшысы Биоалуантүрлілік жөніндегі конвенция Хатшылығының өңірлік кеңсесін Алматыда орналастыруды ұсынды. Президенттің пікірінше, бұл кеңсе Орталық Азия елдеріне биоалуантүрлілік жөніндегі Куньмин-Монреаль жаһандық негіздемелік бағдарламасын жүзеге асыруға қолдау көрсетіп, ғылыми тәжірибе алмасуға және табиғатты қорғау жөніндегі бірлескен жобаларды жүзеге асыруға ықпал ете алады.

Мемлекет басшысы Биоалуантүрлілік мәселелері бойынша саммит аясында бірқатар кездесу өткізді. Атап айтқанда, Президент Қасым-Жомарт Тоқаев ЮНЕСКО Бас директоры Халед Әл-Ананимен және Еуропалық комиссияның таза, әділ және бәсекеге қабілеттілікке көшу мәселелері жөніндегі атқарушы вице-төрағасы Тереза Риберамен кездесті.

Халед Әл-Ананимен кездесуде Қазақстанның ЮНЕСКО-мен білім беру, ғылым және мәдениет салаларындағы ықпалдастық перспективасы талқыланды. Халықаралық бастамаларды ілгерілетудегі ынтымақтастықты кеңейтудің маңызы айтылды. Бұл елдер арасындағы гуманитарлық байланыстарды дамытуды және диалогты нығайтуды көздейді.

Тереза Риберамен әңгімелесу барысында Қазақстан мен Еуропалық одақтың орнықты даму, энергетика және қоршаған ортаны қорғау саласындағы ынтымақтастығын нығайту мәселелері қозғалды.

САЯСИ ЖҮЙЕНІ ЖАҢАРТУДЫҢ НЕГІЗІ

Вице-Президент Ерлан Қарин Еуропалық одақтың Орталық Азиядағы арнаулы өкілі Эдуард Стипрайсен кездесті.

Кездесу барысында Мемлекет басшысының бастамасымен жүзеге асырылған конституциялық реформаның қорытындыларына айрықша назар аударылды. Ерлан Қарин жаңа Конституцияның қабылдануы елді жүйелі жаңғыртудың жалғасы әрі саяси

жүйені жаңартудың негізі екенін атап өтті.

Вице-Президент конституциялық құндылықтар Президент Қасым-Жомарт Тоқаев реформаларының стратегиялық бағдарының негізін құрайтынын жеткізді.

САЯСАТ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ҚҰРЫЛТАЙ

КЕДЕН ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КЕЛІСІМДЕРДІ ҚАРАЙДЫ

Құрылтай Төрағасы Айбек Дәдебайдың төрағалығымен өткен Бюро отырысында Құрылтайдың алдағы отырысының күн тәртібі айқындалды. Депутаттардың қарауына Өзбекстан және Пәкістанмен кеден қызметтерінің өзара іс-қимылына қатысты бірқатар халықаралық келісім шығарылады.

Күн тәртібіне Өзбекстан Үкіметімен екі елдің кеден қызметтерінің өкілдіктерін ашу туралы келісімді ратификациялау жөніндегі заң жобасы енгізілді. 2025 жылғы 15 қарашада Ташкент қаласында кол қойылған құжат екі мемлекеттің кеден органдары арасындағы өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыруға, жедел ақпарат алмасуды қамтамасыз етуге және қатерлердің алдын алумен олардың жолын кесу бойынша шараларды келісуге бағытталған. Қазір Қазақстанның кеден қызметінің өкілдіктері Қытай, Түркия, Ресей сынды сегіз мемлекетте жұмыс істейді.

Сондай-ақ депутаттар 2026 жылғы 4 ақпанда Исламабад қаласында жасалған Қазақстан мен Пәкістан Үкіметтерімен арадағы кеден істеріндегі ынтымақтастық және өзара әкімшілік көмек туралы келісімді ратификациялау жөніндегі заң жобасын қарайды. Құжатта екі елдің кеден органдары арасында өзара әкімшілік көмек, техникалық қолдау және кедендік декларациялардағы ақпарат алмасу мәселелері бойынша іс-қимыл қамтылған. Келісімді іске асыру Қазақстан мен Пәкістан арасындағы сауда-экономикалық және көлік-логистикалық байланыстарды кеңейту

бойынша қабылданып жатқан шаралардың тиімділігін арттыруға жол ашады.

Бұдан бөлек, Бюро шешімімен, Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттерде ұйымдастырылған сауда-саттықта бағалы қағаздарды орналастыруға және олардың айналысына трансшекаралық рұқсат беру туралы келісім қорытынды әзірлеу үшін салалық комитетке жолданады.

Құрылтай Бюросының отырысында І шақырылымдағы Құрылтайдың Парламентаризм институтымен өзара іс-қимыл жөніндегі бірінші сессияға арналған жұмыс жоспары бекітілді. Жеті бөлімнен тұратын құжатта 63 заң жобасын әзірлеу қарастырылған.

Сондай-ақ Парламентаризм институты Құрылтай депутаттарының заң шығару қызметін талдамалық сүйемелдеумен және үлгілік заңдардың ұлттық заңнамаға енгізілуіне мониторинг жүргізумен айналысады. Бұдан бөлек, Мемлекет басшысының І шақырылымдағы Құрылтайдың бірінші сессиясының ашылуында берген тапсырмасын орындау мақсатында бірқатар кодекс пен заңға кешенді ревизия жүргізіп, оларды Конституция қағидаттарына сәйкестендіру жоспарланып отыр.

ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ АРНАЙЫ ӨКІЛІМЕН КЕЗДЕСТІ

Қазақстан Халық Кеңесінің басшылығы Орталық Азия бойынша Еуропалық Одақтың арнайы өкілі Эдуардс Стипрайспен және Еуропалық Одақтың Қазақстандағы елшісі Алешка Симкичпен кездесті.

Келіссөздер барысында еуропалық тарапқа Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың ауқымды реформаларының заңды жалғасы болып саналатын конституциялық реформаның міндеттері туралы ақпарат берілді. Жаңа Конституция бірегей институт — Қазақстан Халық Кеңесін құруға негіз қалады.

Тараптар әңгіме барысында Қазақстан Халық Кеңесі мүшелерінің Мемлекет басшысы алғашқы сессияда айқындаған міндеттерді іске асыру аясындағы жұмысының негізгі бағыттарына ерекше назар аударды. Қоғамдық диалогты тиімді жолға қою және жалпыұлттық бірлікті нығайту мақсатымен этномәдени бірлестіктерді топтастыруға, өңірлермен өзара іс-қимылды кеңейтуге және қоғамдық бастамаларды дамытуға басымдық беріліп отыр.

Еуропалық делегация Қазақстан Халық Кеңесі институтының бірегейлігін атап өтіп, қазір оған тікелей ұқсас институттардың жоқ екенін айтты. Сондай-ақ Қазақстан Халық Кеңесінің жұмысына әйелдердің, жастардың және ерекше қажеттіліктері бар азаматтардың белсенді тартылуына жоғары баға берілді. Мұндай тәсіл түрлі өңірлер мен кәсіби қауымдастықтардың өкілдерін бастамаларды жан-жақты талқылау үшін біріктіруге мүмкіндік бергені атап өтілді.

Еуропалық Одақ өкілдігі Қазақстанда жүргізіліп жатқан конституциялық реформаларға халықаралық қоғамдастықтың ерекше қызығушылық танытып отырғанын атап өтіп, Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы ынтымақтастықты одан әрі нығайтуға мүдделі екенін білдірді.

ЖЕМІСТІ ЖЕТІ ЖЫЛ

КӘСІПКЕРЛІК – ДӘУЛЕТ КЕПІЛІ

Шағын және орта бизнес – халықтың экономикалық әлауатының көрсеткіші іспетті. Кәсіпкерлік дамыған сайын азаматтардың өмір сүру сапасы да жақсара берері даусыз. Әр ашылған нысанның бір қауым елдің игілігі десек артық айтқанымыз емес. Кейінгі жылдары Қазақстан шағын және орта бизнесті дамыту бағытындағы елеулі жетістіктерге жетті. Бұл қарқын арта берсе, оған ілесіп халықтың табысы да көбейеріне сенім мол.

Мадияр ТӨЛЕУ

Алдымен деректерді қарайық, Ұлттық статистика бюросының ресми мәліметтеріне сәйкес, кейінгі 7 жылда шағын және орта бизнес саласында жұмыспен қамтылғандардың саны 3,38 миллион адамнан 4,53 миллион адамға жетті. Бұл көрсеткішті өте мақтанарлық деңгей санауға болады. Неге? Себебі еліміздің еңбек нарығында жұмыспен қамтылғандардың жартысына жуығын, нақтырақ 48,6 пайызын осы сала қамтып отыр. Яғни әрбір екінші

қазақстандық несібесін шағын және орта бизнестен табады.

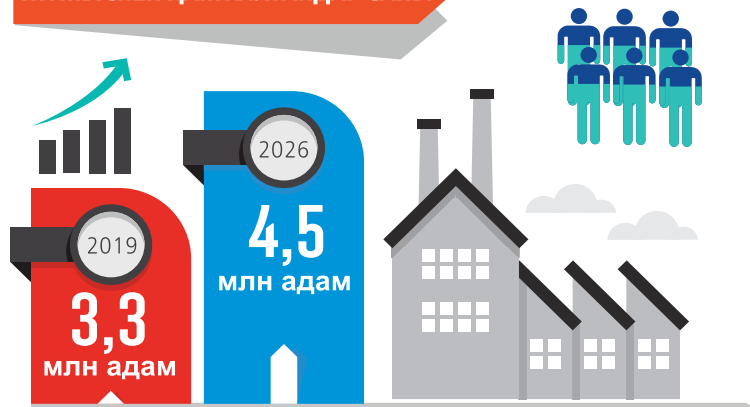
Жалпы, Қазақстанда қазір 2,2 миллион шағын және орта бизнес субъектісі бар екен. Әйтсе де жалпы ішкі өнімдегі үлесі орасан. Осыдан 7 жыл бұрын, 2019 жылы сала ел жалпы ішкі өнімінің 31,7 пайызын алып жатса, биыл 41 пайызға жуықтады. Дәл осы сандарға ерекше зер салған жөн. Өйткені дамыған елдердің қатарына қосылу үдерісінде саланың маңызы ерекше. Дамыған елдердің басым бөлігінде жұмыспен қамтылғандардың 60 пайыздан астамын шағын және орта бизнес

иемденген. Жалпы ішкі өнімдегі үлесі де 50 пайыз шегінен кем түспейді.

Елдегі шағын және орта бизнес құрылымын салалар бойынша жіктесек, ең көбі сауда саласына шоғырланғанын көреміз, үлесі — 35 пайыз. Сонымен қатар өңдеу өнеркәсібі, құрылыс және ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу салаларында да өсім байқалады. Айтпақшы, осы тұста бір ерекше санды айта кеткен жөн. Қазақстандағы шағын және орта бизнестің 48,1 пайызын әйелдер басқарып отыр. Ал жеке кәсіпкерлер арасындағы үлесі — 52,6 пайыз, заңды тұлғалар арасында — 28,1 пайыз.

Осылайша, кейінгі 7 жылда Қазақстан экономикасының серпілісіне шағын және орта бизнестің ықпалы мол болғанын байқадық. Бұл оң үдеріс алдағы уақытта да жалғасып, көңіл көншітер статистикалардың қалыптасатыны сөзсіз.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТЫЛҒАНДАР САНЫ

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ЖАЛПЫ ІШКІ ӨНІМДЕГІ ҮЛЕС

Дереккөз: Ұлттық статистика бюросы

Елші ҚАБА (инфографика)

«ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫ: МЕМЛЕКЕТ ШАРУАЛАР ЖАҒЫНДА БОЛУҒА ТИІС

Астанада «Әділет» партиясы Іскерлік кеңесінің агроөнеркәсіп кешені мәселелері жөніндегі салалық кеңесінің алғашқы отырысы өтті. Басқосу барысында ауыл шаруашылығын дамытуға қатысты нақты шешімдер әзірлеу мақсатында бизнес өкілдері, салалық қауымдастықтар, Құрылтай депутаттарын және орталық мемлекеттік органдардың өкілдері бір алаңға жиналды.

Құрылтай депутаты, «Әділет» партиясы фракциясының мүшесі, Аграрлық мәселелер, экология және табиғи ресурстар комитетінің мүшесі Әбілхайыр Тамабек төрағалық еткен Кеңес жұмысында партияның 2026–2031 жылдарға арналған сайлауалды бағдарламасындағы басымдықтар, сондай-ақ Президент Қасым-Жомарт Токаев айқындаған ауыл шаруашылығын дамыту міндеттері басты назарға алынды. Негізгі бағыттардың қатарында азық-түлік қауіпсіздігін нығайту, ауыл тұрғындарының табысын арттыру, қайта өңдеу ісі мен экспорттық әлеуетті дамыту бар.

Іс-шараны ашқан партия төрағасының орынбасары Эльдар Жұмағазиев атқарылып жатқан жұмыстың стратегиялық маңызына және мемлекеттік бастамалардың ықпалдастығын қамтамасыз ету қажет екеніне тоқталды.

— Біз партияның сайлауалды бағдарламасы аясында кәсіпкерлікті дамытуға уәде бердік. Оның ішіндегі ең маңыздылары — бір миллион ауыл тұрғынын тұрақты жұмыспен қамту және олардың табысын арттыру. Осы мақсаттарға жету үшін қолданыстағы қолдау шараларының мүмкіндігін кеңейту қажет. Атап айтқанда, ауылдық жерлерде өндірістік

нысандар салу үшін «Іскер аймақ» бағдарламасының әлеуетін пайдаланып, қаржыландыру шегін 80 миллион теңгеге дейін ұлғайту мүмкіндігін қарастыру керек, — деді Эльдар Жұмағазиев.

Сондай-ақ ол Іскерлік кеңес аясында 13 салалық кеңес құрылғанын еске салды. Олардың құрамына негізгі қауымдастықтар тұрақты негізде енгізіледі, ал бизнес өкілдері нақты мәселелерді талқылау үшін шақырылады. Өңірлерде бұл жұмыс партия филиалдары жанындағы іскерлік кеңестер арқылы жалғасады. Олар кәсіпкерлердің мәселелерін жинақтап, зерделеп, жергілікті жерлерде тиісті шешімдер әзірлейді.

Құрылтай депутаты Әбілхайыр Тамабек кооперацияға мемлекеттік қолдау көрсету тәсілдерін түбегейлі қайта қарау қажет екеніне баса назар аударды.

— Біз еңбек етуге шынайы бейімі бар азаматтарға жағдай жасауымыз керек. Егер кооперативтерді қаржыландыру нормативін 100–120 миллион теңгеге дейін көтерсек, мұндай кооператив өз айналасына өзге де ауыл тұрғындарын топтастыра алады. Мысалы, бал өндіретін кәсіпорын шағын омарташыларды біріктіреді. Ауылдық жерлерді

қолдауға арналған партия бағдарламасының қағидаларын дәл осы мақсатқа бейімдеуіміз қажет. Егер ауыл тұрғындарын жеңілдіктер мен дұрыс салық режимі арқылы ынталандырмасақ, ешкімнің жұмыс істеуге құлқы болмайды, — деп түйіндеді депутат.

Пікірталас барысында екі негізгі бағыт қаралды. Ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту және астық нарығындағы түйткілдер. Аграрлық сектор өкілдері жайылымға қолжеткізу мүмкіндігі шектеулі екенін және қосарланған салық мәселесін көтерді. Өңірлік даму жөніндегі жобалық кеңсе жетекшісі Ануар Керембаев субсидияларға әділ қолжеткізуді қамтамасыз ету үшін кооперативтердің мөлшері мен ауқымын заңнамада нақты белгілеу қажет екенін атап өтті. Ал АҚ МОЛ кооперативінің төрағасы Азамат Әбдікәрімов жер учаскелерін алу кезінде кездесетін бюрократиялық кедергілерге қатысты нақты мысалдар келтірді. «Батыс сүт» кооперативінің өкілі Ольга Зиновьева салықтық кедергілерге назар аударды. Оның айтуынша, қарапайым ауыл тұрғындарынан сатып алынған сүт көлемін растайтын ішкі есеп-қисап құжаттары салықтық шегерім жасауға жарамайды. Соның

салдарынан кәсіпорынның тұтас жалпы өніміне салық салынады.

Аграршылардың сұрағына жауап берген Ауыл шаруашылығы вице-министрі Азат Сұлтанов әзірленіп жатқан заңнамалық өзгерістер мен реттеу шаралары туралы хабарлады.

— «Ауыл шаруашылығы кооперациясы туралы» заңға өзгерістер енгізуге қатысты заң жобасындағы ұсыныстардың бірі — тірек кооперациясының рөлін заң арқылы күшейту. Кооператив мүшелерінің мүлктік құқығын нығайту, басқару жүйесін жетілдіру, сондай-ақ пайданы және алынған субсидияларды бөлу бойынша шешім қабылдау тәртібін оңтайландыру ұсынылып отыр. Астық экспорты кезіндегі көлік шығынына келсек, бүгінде жаңа ережелер қабылданып жатыр. Бұл шығынды қаржыландыру мәселесіне Бюджет комиссиясы қолдау білдірді, — деп түсіндірді Азат Сұлтанов.

Екінші бағыт биыл астық саласында туындаған сын-көтерлерге арналды. Қазақстанның астық одағы төрағасы Нұрлан Оспанов өңірлердегі құрғақшылықтан зардап шеккен шаруалардың қаржылық жағдайына алаңдауда. Бұл аймақтарда өнім екі есе төмендегенімен, өзіндік құн айтарлықтай өсті. Шаруашылықтарды қиын жағдайдан алып шығу үшін одақ күнбағыс тұқымына салынатын экспорттық баж салығын уақытша нөлге дейін төмендетуді және көлік субсидиялары бойынша берешекті қайтаруды жеделдетуді ұсынды. Бұл ұстанымды Әбілхайыр Тамабек те қолдап, қиын кезеңде мемлекет аз ғана қайта өңдеушілердің рекордтық көрсеткіштеріне ғана жұмыс істемей, шаруалар жағында болуға тиіс екенін атап өтті.

Отырыс қорытындысы бойынша маңызды шешім қабылданды. Оған сәйкес, жаңадан құрылған салалық кеңес аталған саладағы мәселелерді жедел шешуге арналған тұрақты жұмыс алаңына айналады. «Әділет» партиясы бизнес өкілдері мен қауымдастықтар ұсынған барлық бастаманы жинақтайды. Мұндағы мақсат — кейін Құрылтай алаңында салалық заңнамаға, Салық кодексіне және мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыру ережелеріне тиісті түзетулер енгізу.

САЯСИ ДИАЛОГТЫҢ КӨКЖИЕГІ КЕҢ

Құрылтай депутаты, Халықаралық істер, қорғаныс және қауіпсіздік комитетінің мүшесі Дана Медеуова Қазақстан Республикасындағы Еуропалық Одақ Елшісі Алешка Симкичпен кездесті.

Кездесу барысында тараптар Қазақстан мен Еуропа арасындағы ынтымақтастықтың өзекті мәселелерін, парламентаралық байланыстарды нығайту перспективаларын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Құрылтайы мен Еуропалық Парламент арасындағы өзара іс-қимылды одан әрі дамыту жайын талқылады.

— Еуропалық Одақ — Қазақстанның негізгі стратегиялық серіктестерінің бірі. Біз өзара тиімді ынтымақтастықты одан әрі нығайтуға ерекше мән береміз. Бүгінде Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастар кеңәуқымды бағыттар бойынша қарқынды дамып келеді. Тараптар арасында жоғары деңгейде тұрақты әрі сындарлы саяси диалог орнаған, — деп атап өтті депутат Дана Медеуова.

Кездесуде парламентаралық ынтымақтастықты нығайтуға, салалық коми-

теттер, достық топтары мен парламенттік делегациялар арасындағы байланыстарды жандандыруға ерекше назар аударылды.

Осыған байланысты тараптар 27–28 қазанда Астанада өткізу жоспарланған «Қазақстан Республикасы — Еуропалық Одақ» Парламенттік ынтымақтастық комитетінің алдағы 23-ші отырысын талқылады.

Өз кезегінде елші Алешка Симкич Қазақстанның Еуропалық Одақтың Орталық Азиядағы негізгі серіктестерінің бірі екенін атап өтіп, екіжақты ынтымақтастықты одан әрі нығайтудың маңыздылығына тоқталды.

Кездесу қорытындысы бойынша тараптар сындарлы диалогты жалғастыруға және Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы серіктестікті, оның ішінде парламентаралық өзара іс-қимыл бағытында одан әрі дамытуға мүдделі екендерін жеткізді.

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Таза Қазақстан» жалпыұлттық экологиялық акциясы аз уақыт ішінде қарапайым сенбіліктен күллі республиканы қамтыған кең көлемді қоғамдық қозғалысқа айналды. Бүгінде баршамыз үшін ортақ міндет саналатын жалпыұлттық жоба жаһандық үрдістермен үндес, ұзақмерзімді даңғыл десек болады. Сондай-ақ тазалық идеясы тек табиғатты қорғау акцияларының аясында шектелмей, енді Конституцияда бекітілген азаматтық жауапкершілікпен сабақтасып, адам дүниетанымының, күнделікті өмір салтының және қоғамның рухани жаңғыруының негізгі элементі ретінде орныға бастады. Еліміз тарихында алғаш рет Конституцияның 37-бабында әрбір азаматтың табиғатты қорғау міндеті бекітілді. Ал «Әділет» партиясы өзінің сайлауалды бағдарламасындағы 10 басымдықтың қатарына «Таза Қазақстан» бастамасын жалғастыруды да қосқан еді. Әрі бұл бастаманы жүйелі түрде жүзеге асырып келеді. Осы аптада партияның жастар қанаты «Таза Qazaqstan» Road-эстафетасын аяқтады.

бөлек, депутаттар тұрғындармен кездесіп, қоғамдық қабылдаулар ұйымдастырды.

ВАНДАЛИЗМГЕ ЖОЛ БЕРІЛМЕЙДІ

Партияның белсенді жастары эстафета аясында жол бойын тазалап қана қоймай, «Вандализмге жол жоқ!» ұраны негізінде қорықтарды, тарихи және мәдени орындар мен ескерткіштер

«Таза Qazaqstan» Road-эстафетасын тек экологиялық іс-шара деп қабылдауға болмайды дейді. Оның айтуынша, Президент бастамасымен қолға алынған «Таза Қазақстан» жалпыұлттық жобасы — терең философиялық мәнге ие. Ол қоршаған ортаны таза ұстауға ғана үндемейді.

— Бұл дәстүрлі шара деп айтсам болады. Осыған дейін еліміздің бірнеше өңірінде ұйымдастырылып, Астанадан Қарағанды арқылы Алматы облысына дейін жетті. Алматыдан Қызылордаға дейінгі жолдарды тазартып, үлкен жұмыс атқарылды. Ал Астанадан Павлодар өңірі арқылы Абай облысына жол тартқан сапардың ең басты мәні мен маңызы — мұның тек қана экологиялық қоршаған ортаны тазартуға қатысты жұмыс емес екендігінде. Эстафетаның идеологиялық мәні — жұртшылықты таза қоғамға, таза ортаға үндеуінде шақыруында, қоршаған ортаға деген жауапкершілікке назар аудартуында және ортақ іске жұмылдыра алуында. Сонымен қатар негізгі өзегі — сананың және ардың, адам жанының тазалығы деген ұстанымды қатар алып жүруінде. Сондықтан Мемлекет басшысының бастамасымен «Таза Қазақстан» идеясының тұрақты ауқымында, әсіресе жастардың қатысуымен өтетін акцияға айналуының маңызы зор. Эстафетаға әр өңірден жүздеген, мыңдаған жастар қатысып жатыр. Шараның ауқымы бұдан да кеңейе береді. Сондықтан шараның елге берер идеологиялық мәні, философиялық мағынасы тереңде. Сонымен қатар шараның ерекшелігі — қоғамды рухани тазалыққа, жан тазалығына, ар тазалығына, жалпы экологиялық тазалық мәдениетіне үндеуінде. Жастар мыңдаған шақырым жол жүріп, тазалық ұғымын насихаттайды. Өздері де сол қасиетті бойларына сіңіреді, — деді Құрылтай депутаты, «Әділет» партиясы фракциясының мүшесі Жарқынбек Амантайұлы.

«ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» — ИДЕОЛОГИЯ

Қоғамда адам жанының тазалығы мен ар-ождан тазалығын экологиялық тазалық мәдениетімен үндестіру және үйлестіру — «Таза Қазақстан» жалпыұлттық жобасының идеологиялық мәніне айналды. Сонымен қатар экологиялық сананы өзгерту, экологиялық мәдениет қалыптастыру жұмысы қазір азаматтық қоғамды, волонтерлік бірлестіктер мен жастарды кеңінен тарту арқылы жүзеге асырылып жатыр. Конституцияда белгіленген экологиялық нормалар мен «Адал азамат» қағидаттарын балабақшадан бастап жоғары оқу орындарына дейінгі барлық деңгейдегі үлгілік оқу жоспарларымен байланыстыру жұмысы қолға алынған. Өскелең ұрпақтың экологиялық біліміне және кері байланысты цифрландыруға ерекше көңіл бөлініп жатыр. 265 мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде «Жасыл балабақша» бағдарламасы енгізілді. Білім беру ұйымдарында 4 мыңнан астам «Жасыл клуб» жұмыс істейді. Мұндай тәсіл қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау мәдениетін білім арқылы ғана емес, балалар мен жастардың табиғатты қорғау іс-шараларына тікелей қатысуы арқылы да қалыптасуына мүмкіндік береді.

Тілекгүл ЕСДӘУЛЕТ

ТАЗАЛЫҚ ТАҒЫЛЫМЫНЫҢ МАҒЫНАСЫ КЕҢ

Президенттің пайымдауынша, «Таза Қазақстан» тұжырымдамасы қоршаған ортаның тазалығын сақтаумен қатар, ойдың тазалығына және жоғары азаматтық жауапкершілікке негізделген жаңа қоғамдық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған.

— Халқымыз ежелден «тазалық» ұғымына ерекше мән берген. Жұртымыз «таза» сөзін кең мағынада қолданады. Мысалы, арлы, ниеті түзу, адал адам туралы айтқан кезде «ары таза, ойы таза, жүрегі таза» адам деп сипаттаған. Бабаларымыз әрдайым табиғатпен етене байланыста өмір сүрген, қоршаған ортаны қорғау қастерлі міндет деп санаған. «Обал болады» деп, жас ұрпақты табиғатқа ешқандай зиян келтірмеуге үйреткен. «Бұлақ көрсең, көзін аш» деп, Жер-Анаға жанашыр жүрекпен қарауға тәрбиеленген. Міне, бүгін де тазалық ұғымы ұлттымыздың болмыс-бітіміне тән асыл қасиетке, қоғамдық мәні зор құндылыққа айналып жатыр. «Таза Қазақстан» тұжырымдамасы — соның айқын көрінісі. Тазалық — өркениетті қоғамның айнасы, дамуға ұмтылған кез келген елдің мызғымас ұстанымы. Ақ пейілмен, түзу ниетпен қолға алған әрбір іс берекелі болады. «Таза Қазақстан» — дәл осындай бірегей бастама. Бұл жоба миллиондаған отаншыл азаматымыздың адал еңбегінің арқасында жалпыхалықтық қозғалысқа айналды, — деген болатын Президент.

Жалпы экологияға деген шынайы жанашырлық әр адамның күнделікті қарапайым іс-әрекетінен басталады. Қоқыс қалдырмау, суды үнемдеп пайдалану, ағаш отырғызу, өз ауласы мен қоғамдық орындардың тазалығын сақтау — осындай қарапайым қадамдардың нәтижесінде қалаларымыз бен ауылдарымыз таза, жайлы әрі көрікті бола түседі.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТАЗАЛЫҚТАН АР-ОЖДАН ТАЗАЛЫҒЫНА ДЕЙІН...

Экология және табиғи ресурстар министрлігінің дерегіне, жоба басталғалы бері ел көлемінде 2 мыңнан аса экологиялық іс-шара ұйымдастырылып, аумақтардың санитарлық тазарту аясында 3,8 млн тонна қоқыс жиналып, 10 мыңға жуық рұқсат етілмеген қоқыс үйінділері жойылды. Орманды қалпына келтіру жұмыстары аясында 1 млн гектардан астам алқапқа шамамен 1,7 млрд ағаш отырғызылды.

«ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫ АЛҒЫ ШЕПТЕ

Атқарылған қыруар шаруаның артында, әсіресе жастар мен жүйелі ұйымдастырылған волонтерлік жобалардың үлесі басым. Сарапшылардың сөзінше, кейінгі жылдары Президент бастамаларын жүзеге асыруда жастардың азаматтық белсенділігі артып келеді. Солардың қатарында

13-16 қазан аралығында «Әділет» партиясының Жастар қанаты ұйымдастырған «Таза Qazaqstan» Road-эстафетасын атап айтуға болады. Эстафета аясында 5 мыңға жуық жас азамат «Астана — Өскемен» бағытындағы автожол бойында жалпы ұзындығы 1800 шақырымға жуық аумақты коқыстан тазалады.

Шығыс Қазақстан облысында эстафетаға қосылған Құрылтай депутаты Ерлан Сайыр осындай игі істің маңыздылығына тоқталды. Оның айтуынша, мұндай акциялар қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау және тарихи ескерткіштерді сақтау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

— Табиғатты қорғау тек мемлекеттік органдардың немесе коммуналдық қызметтердің міндеті емес, бұл — баршамызға ортақ іс. Сондықтан экологиялық мәдениет қалыптастыру ісін жастардан бастап, оған қоғамның барлық мүшесін жұмылдыру маңызды. «Әділет» партиясының сайлауалды бағдарламасында да табиғатқа жанашырлықпен қарау, қоршаған ортаны қорғау және елді мекендердің тазалығын сақтау мәселелері қамтылды. Мұндай бастамалар осы қағидаттарды күнделікті өмірде жүзеге асыруға жол ашады, — деді Ерлан Сайыр.

Эстафетаға Құрылтай депутаттары, партияның, мемлекеттік органдардың өкілдері және белсенді жастар қатысты. Олар Ақмола, Павлодар, Абай және Шығыс Қазақстан облыстарының 10 аудан мен 59 ауыл аумағын коқыстан тазартып, экологиялық іс-шаралар өткізді. Бұдан

аумағын коқыстан тазалап, табиғи нысандарға заңсыз салынған суреттер мен жазуларды өшіріп, граффитилерді жою жұмыстарын жүргізді. Олардың айтуынша, мұндай шаралар туған өлкенің тазалығын сақтауға үлес қосып қана қоймай, оның тарихымен жақынырақ танысуға мүмкіндік береді.

Road-эстафета тек қалаларда ғана емес, шалғай ауылдарда да жастарды біріктіргені туралы «Әділет» партиясының жастар қанатының өкілдері айтып берді.

— Біздің мақсатымыз — жол бойындағы коқысты тазалау ғана емес, қоғамда табиғатқа жанашырлықпен қарау мәдениетін қалыптастыру. Осы жолы төрт өңірдің жастары бір мақсатқа жұмылып, шамамен 1 800 шақырым жол бойын тазалады және 150 тоннадан астам коқыс жинады. Осындай игі іс әр азаматтың туған жеріне деген жауапкершілігін нақты іс арқылы көрсетуге мүмкіндік береді, — деді «Жастар Рухы» жастар қанаты төрағасының міндетін атқарушы Ержан Хамитов.

Экологиялық шара аясында жол бойындағы тарихи-мәдени мұралар, қорықтар мен киелі ескерткіштер аумағының қалыпқа келтірілуі — халқымыз үшін қастерлі ұлттық құндылықтарымызды келер ұрпаққа саф таз күйінде жеткізудің қамы десек болады. Сонымен қатар эстафета шеңберінде «Әділет» партиясы жастар қанаты қатарының өңір жастарымен де толығымен түсетіні сөзсіз.

Құрылтай депутаты, «Әділет» партиясы фракциясының мүшесі Жарқынбек Амантайұлы

АБАЙ ЖЕРІНДЕГІ АУҚЫМДЫ ІС

«Таза Қазақстан» жалпыұлттық экологиялық бастамасы аясындағы «Таза QAZAQSTAN» Road-эстафетасы қасиетті Абай жерінде жастарды, қоғам белсенділерін, ауыл тұрғындарын және ел азаматтарын ортақ мақсатқа жұмылдырды. Оның түпкі мәні – туған жерге жанашырлықты күнделікті дағдыға айналдыру, табиғат пен тарихи мұраға құрметті азаматтық жауапкершіліктің өлшемі ретінде қалыптастыру.

А Эльмира ЖҮРСІНБЕКҚЫЗЫ,
Абай облысы

Бұл күні Семейдің таңы өзгеше атты. Қала тіршілігі толық оянбай жатып, спорттық киім киген жастар таңғы жаттығуға жиналды. Жаттығуға қатысқандардың қатарында «Әділет» партиясының мүшесі, «Қазақстан барысы» турнирінің жеңімпазы Ерасыл Қажыбаев та болды.

— Семей қаласында жастар «Әділет» партиясы ұйымдастырған Road-эстафетасының «Чемпиондық рух» атты таңғы жаттығуына белсене жиналды. Жастардың басын қосып, салауатты өмір салтын ұстануға жақсы бастама деп ойлаймын. Road-эстафетасы — «Таза Қазақстан» акциясы аясында жалғасып жатқан керемет жоба. Бұл жоба еліміздің түкпіріндегі ауылдарды таза ұстау мақсатында жасалып жатыр, — дейді ол.

Жаттығудан кейін қатысушылар қолғаптарын киіп, қоқыс жинауға арналған қаптарын алып, жолға шықты. Ендігі мақ-

сат — Семейден Абай ауданына дейінгі тасжолдың бойын тазарту, тарихи орындардың айналасын ретке келтіру және туған өлкенің табиғатына жанашырлық таныту.

Абай облысындағы эстафетаның ауқымы атқарылған жұмыстың нәтижесінен-ақ көрінеді. Қатысушылар 487 шақырым жолдың бойын тазалап, 35 тоннаға жуық қоқыс жинады. Экологиялық шараға 500-ге жуық жас қатысып, үш аудан мен бір қаланы қамтыды.

Семейден Абай ауданына дейінгі жолда тазалық жұмыстары жүргізіліп, Күшікбай асуының айналасы да назардан тыс қалмады. Бұдан бөлек, Абай мемориалдық кешені мен Жидебай қорығы маңындағы аумақтар ретке келтірілді.

«Әділет» партиясы жанындағы «Жастар Рухы» жастар қанатының Абай облыстық филиалының төрағасы Темірлан Бақтияровтың айтуынша, эстафета аясында тазалық жұмыстарымен бірге тарихи орындарды қорғауға да басымдық берілген.

— «Таза Қазақстан» акциясы аясындағы Road-эстафетаның шеңберінде Абай ауылына келіп, Жидебай қорығында тазалық жұмыстарын жүргізіп жатырмыз. Сонымен қатар қорықтың маңайын вандализмнен сақтау мақсатында жұмыстар жүргізілуде. Шара барысында Қарауыл ауылына барып, мерекелік OPEN AIR концерт өткіземіз. Абай ауданының тұрғындары акцияға белсене қатысуда, — дейді Темірлан Бақтияров.

Оның сөзінен акцияның тек қоқыс жинаумен шектелмейтіні аңғарылады. Қасиетті орындарды бүлінуден қорғау, тарихи-мәдени мұраға құрметпен қарауды наси-

хаттау да назарда тұр. Осы мақсатта «Вандализмге жол жоқ!» акциясы қатар жүргізілуде. Тарихи ескерткіштер мен табиғи нысандарды сақтау үшін арнайы мекемелердің жұмысы ғана жеткіліксіз. Қоғамның әрбір мүшесі ортақ мұраға жауапкершілікпен қарағанда ғана оны келер ұрпаққа аман жеткізуге болады. Әсіресе Абайдың атымен тығыз байланысты мекендерде бұл міндеттің салмағы айрықша.

Абай облысындағы эстафета экологиялық шаралармен қатар, тұрғындармен кездесулер мен қоғамдық қабылдауларды да қамтыды. Құрылтай депутаты Шалқар Байбеков елді мекендердегі

азаматтардың өтініш-тілектерін тындап қана қоймай, тазалық жұмыстарына да қатысты.

«Таза Қазақстан» — тазалықтан басталатын тәрбие, туған жерге деген сүйіспеншілік пен ел болашағына деген жауапкершіліктің көрінісі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен қолға алынған «Таза Қазақстан» жалпыұлттық акциясы — қоршаған ортаны қорғауға, табиғатты аялауға және өскелең ұрпақтың бойында экологиялық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған маңызды бастама. Бүгінгі эстафета аясындағы іссапарымыз Абай облысының Бесқарағай ауданынан басталып, қасиетті Қарауылда, Абай ауданында жалғасуда. Бесқарағай ауданында тұрғындарды жеке мәселелері бойынша қабылдап, азаматтардың өтініш-тілектерін тындадық. Аудан жастарымен бірге ағаш егіп, сенбілік ұйымдастырдық. Бұл — туған жерге деген жанашырлықтың, қоршаған ортаға деген қамқорлықтың және ортақ іске жұмылған бірліктің айқын көрінісі», — дейді Шалқар Байбеков.

Абай жеріндегі Road-эстафета бір күндік сенбіліктен әлдеқайда кең мазмұнға ие болды. Мұнда жастар спортпен шұғылданып қана қоймай, туған өлкенің тазалығына үлес қосты. Ауыл тұрғындары қалдықтарды сұрыптауға қатысып, экологиялық сауаттылықтың маңызын көрсетті.

АУЫЛ ТҰРҒЫНДАРЫНЫҢ ТІЛЕГІН ТЫҢДАДЫ

«Әділет» партиясының «Таза QAZAQSTAN» Road-эстафетасы экологиялық тазалық пен қоғамдық белсенділікті бір арнаға тоғыстырды. Ақмола мен Павлодар облысының арасын қамтыған сапардың алғашқы күндерінде жастар жол бойын қоқыстан тазартып, табиғи мұраны қорғауға мол үлес қосты. Сонымен қатар Құрылтай депутаттары тұрғындармен кездесіп, елді мекендерде қордаланған мәселелерге назар аударды.

А Абзал АЛПЫСБАЙҰЛЫ,
Ақмола облысы

Эстафета аясында қатысушылар Ақмола облысындағы әйгілі «Кемпіртас» тауының аумағын да қоқыстан тазартты. Сонымен қатар жастар қанатының белсенділері партияның «Вандализмге жол жоқ!» акциясына қатысып, табиғи нысандарға салынған жазулар мен граффитилерді жою жұмыстарын жүргізді. Ғасырлар бойы табиғаттың өзі қалыптастырған көркем көріністі бірсәттік әуестікпен бүлдіру оңай. Ал оның бастапқы қалпын қалпына келтіру әлдеқайда қиын. Сондықтан

«Кемпіртас» аумағындағы тазалық жұмыстарының тәрбиелік мәні ерекше.

Осы жолғы «Таза Qazaqstan» Road-эстафетасының тағы бір маңызды ерекшелігі — халықпен бетпе-бет жүздесу. Ақмола облысының Ерейментау ауданында өткен қабылдауға Құрылтай депутаттары, «Әділет» партиясы фракциясының мүшелері Айнагүл Балташева, Ерқанат Мұсылманбек және Юлия Кучинская қатысты. Халық қалаулылары 20-дан астам тұрғынның өтініші мен ұсынысын тыңдады. Кездесуде көтерілген мәселелердің ауқымы да кең болды. Бірі әлеуметтік нысандардың жағдайына аландаса, енді бірі денсаулық сақтау саласын жақсартуды, инженерлік желілерді жаңғыртуды және ауылдардың инфрақұрылымын дамытуды сұрады.

Атап айтқанда, тұрғындар Ерейментау қаласындағы «Жігер» стадионын және №8 АТК колледжінің ғимаратын жөндеу, аудандық орталық аурухананы заманауи медициналық жабдықтармен қамтамасыз ету, қалалық қазандықты жаңғырту және су құбыры желілерінің құрылысын аяқтау мәселелерін көтерді. Ауылдық елді мекендердің инфрақұрылымын дамыту қажеттігі де назардан тыс қалмады. Депутат Айнагүл Балташева тұрғындармен мұндай кездесулердің маңызын ерекше атап өтті.

— Тұрғындардың өтініштері мен ұсыныстары өңірлердің нақты қандай қажеттіліктері барын түсінуге мүмкіндік беретін маңызды кері байланыс. Сондықтан әр мәселені нақты егжей-тегжейлі қарастыру қажет, — дейді Құрылтай депутаты.

Қоғамдық қабылдау барысында ауыл тұрғындары өздерін толғандырған түйткілдерді ортаға салды. Атап айтқанда, ауылдарға ойлы-шұңқырларға айнала бастаған кіреберіс жолдарды жөндеу, Ажы және Қойтас ауылдарының арасында көпір салу, Малтабар мен Ақмырза ауылдарында дәрігерлік амбулаториялар ашу сияқты көптен бері халықтың ащы жанайқайын тудырған өзекті мәселелер көтерілді. Сонымен қатар ауылдық клубтар салу және кәсіпкерлер үшін электр энергиясы тарифін арзандату жөнінде де ұсыныстар айтылды. Депутат Ерқанат Мұсылманбек инфрақұрылымдық мәселелерді шешуде жүйелі тәсілдің маңызын атап өтті.

— Ауылдар мен аудан орталықтарының тұрақты дамуы үшін инфрақұрылымдық мәселелерді жүйелі түрде шешу маңызды. Жергілікті бюджет мүмкіндіктерімен қатар, облыстық және республикалық деңгейдегі қаржыландыру тетіктерін де қарастыру қажет, — дейді Ерқанат Мұсылманбек.

Ұйымдастырушылардың мәліметінше, эстафета барысында депутаттар тұрғындармен кездесіп, олардың өтініштері мен мәселелерін тындап қана қоймай, ауыл-аймақты алаңатқан өзекті мәселелерді алдағы уақытта Құрылтай деңгейінде көтеруді көздейді. Бұл бастаманың маңызды бағыты халық пен шешім қабылдайтын құрылымдар арасындағы байланысты нығайтуға бағытталған. Құрылтай депутаты, «Әділет» партиясы фракциясының мүшесі Айжан Аймағанова да осы жұмыстың мәніне тоқталды.

— Бұл — экологиялық мәдениетті сөз жүзінде емес, нақты іспен қалыптастырудың үлгісі. Осындай бастамалар қоғамда ортақ жауапкершілікті арттырады. Жастар еріктілік арқылы тәжірибесін жинақтаса, тұрғындар экологиялық мәселелерді талқылауға белсенді араласады. Ал депутаттардың қоғамдық қабылдаулары ауылдардағы өзекті мәселелерді тікелей анықтауға мүмкіндік береді, — дейді депутат.

Эстафета экологиялық акциялармен және қоғамдық қабылдаулармен ғана шектелген жоқ. Павлодар облысына қарасты Екібастұз қаласында тұрғындар мен жастарға арналған ашық аспан астындағы Open Air концерті өтті. Мұндай мәдени іс-шаралар жастардың басын қосып қана қоймай, ортақ бастама төңірегінде қоғамдық белсенділікті арттыруға мүмкіндік береді. Табиғатты қорғау, елді мекеннің тазалығын сақтау және азаматтық жауапкершілік таныту идеялары мәдени шаралар арқылы да кеңінен насихатталады.

ӨЗЕК ПЕН ӨРІС

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Халықаралық қатынаста «орта держава» термині аяқ астынан пайда болған жоқ. Сонау хvi ғасырда итальян дипломаты Джованни Ботеро «Басқару өнері туралы» еңбегінде геосаяси күштерді алғаш рет империялар, орташа елдер және шағын елдер деп үш топқа бөлген. Оның ішінде орта санатты ойыншыларды «өз-өзін толық асырай алатын, сыртқы басқыншылыққа төтеп беретін, бірақ көршілеріне көз алартпайтын ең тұрақты мемлекеттер» деп сипаттаған. Бұл тақырыпты текке сөз етпедік, «Әділет» партиясының негізгі басымдықтарының қатарында «Жауапкершілігі мол орта держава» бөлімі бар. Осы орайда «орта держава?» деген не деген сұрақ туындауы мүмкін.

А Еркебұлан НҮРЕКЕШ

Бергі заманда орта державалардың беделі күрт төмендеп кетті. Наполеон соғыстарынан кейін Еуропаның саяси картасын қайта қараған 1815 жылғы Вена конгресінде Швеция, Дания, Нидерланд т.б. елдермен ешкім санаспай, әлем тағдырын ірі империялар жеке-дара шешті. Сөйтіп, орта деңгейлі мемлекеттердің халықаралық жүйедегі орны ойсырап қалды.

Екінші дүниежүзілік соғыстан соң орта держава түсінігі жаңадан жаңғырды. 1945 жылы БҰҰ Жарғысы жазылған Сан-Франциско конференциясында Канада премьер-министрі Маккензи Кинг «Функциялық принцип» деген ұғым ұсынып, алпауыттардың шексіз монополиясына қарсы шықты. Аустралия да Қауіпсіздік Кеңесіндегі бес ұлы державаның үстемдігіне наразылық білдіріп: «Мемлекеттің жаһандық шешім қабылдаудағы ықпалы оның әскери қуатына немесе жан санына ғана емес, азық-түлік қауіпсіздігі, бейбітшілік, гуманитарлық көмек тәрізді нақты салаларда қосатын үлесіне қарай бағалануы керек!» — деген талап қойды. Осының арқасында орта державалар БҰҰ Экономикалық және Әлеуметтік Кеңесінің құрамына кірді.

Қырғи-қабақ соғыс кезінде Канада, Аустралия, Норвегия, Швеция секілді елдер «жақсы халықаралық азамат» (Good International Citizen) ретінде танылып, АҚШ пен КСРО арасындағы шиеленісті жұмсартуға, БҰҰ-ның бітімгершілік операцияларына қатысуға, халықаралық құқықты нығайтуға тырысты. Сонымен қатар Үндістан, Мысыр, Югославия бастаған баяғы колониялар да бас көтеріп, 1961 жылы «Бейтараптар қозғалысын» құрды; екі

ОРТА

дөкейдін ешқайсысына қосылмай, қосполярлы тәртіптен тыс өз жолдарын таңдауға талпынды.

КСРО ыдырап, бірполярлы АҚШ гегемониясы орныққан 1990–2010 жылдары орта державалардың тактикасы мүлде басқа арнаға бұрылды. Бүкіл салада бірдей мықты бола алмайтынын түсінген олар «нишалық дипломатия» тәсілін қолдануға көшті. Жалпак тілмен айтқанда, ресурсты жан-жаққа шашпай, тек бір-екі саланы терең меңгеруге, мысалы, ядролық қарусыздану, климат, бітімгершілік сияқты белгілі бір бағытта көшбасшы рөлін иемденуге тырысты. Осы кезеңде орта державалардың бастамасымен жаяу әскерге қарсы миналарға тыйым салатын Оттава келісімі жасалды, Халықаралық қылмыстық сот құрылды, «Қорғау жауапкершілігі» тұжырымдамасы бекітілді.

Қазіргі таңда жағдай тағы да өзгерген. БҰҰ дағдарысқа ұшырап, алпауыттар алауыздығы өршіген тұста орта державалар қайтадан қақ жарылды. Біреуі либералды Батыс блогына жақын топ болса, екіншісі — егемендікті артық көретін, стратегиялық автономияға ұмтылатын Жаһандық Оңтүстік пен Еуразия кеңістігіндегі жаңа ойыншылар. Chatham House және SWP орталықтарының сараптамасына сенсек, бұл екінші топтағылар халықаралық ережелерді қорғаймыз деп ұрандатпай, көбінесе өз ұлттық мүддесіне сай саудаласу саясатын ұстанады. Мұндай елдерді «свинг-мемлекеттер» деп те атайды. Өйткені олар АҚШ, Қытай, Ресей арасындағы текетірекке қандай да бір тарапқа біржола танылмай, барлығымен тиімді келіссөз жүргізіп, өз шарттарын ұсынуға қауқарлы. Бұрын орта державалар БҰҰ, НАТО сынды үлкен ұйымдарға арқа сүйесе, бүгін өздеріне ыңғайлы өңірлік форматтарға иек артады.

Әйтсе де, халықаралық саясат теориясында «кімді орта держава деп танимыз?» деген сынайдағы дау-дамай әлі толастаған жоқ. Ғалымдар бұған үш түрлі пайыммен қарайды. «Материалдық әлеует маңызды» дейтін реалистердің пікірінше, ЖІӨ немесе әскери қуаты жағынан әлемде 10-нан 30-орынға дейінгі аралықта тұрған елдер орта державаға жатады. Өз кезегінде либералдар: «Ең бастысы — елдің іс-әрекеті, коалиция құру, бейбітшілікке дәнекер болу, БҰҰ-да бастама көтеру қабілеті», — дейді. Ал

Сондай-ақ орта державалар түрлі қактығыстарда бітімгерлік миссиясын атқарады. Мәселен, кішкентай ғана Катар — Ливан, Судан, Йемен, Палестина дауларындағы маңызды медиатор. Түркия Кавказ бен Қара теңіздегі мәселелерді аймақ ішінде шешейік деп «3+3» форматын алға тартады. Үшіншіден, орта державалар геосаяси тепе-теңдікті сақтайды. Сауд Арабиясы мен БАӘ «Әл-Ула декларациясы» арқылы Парсы шығанағында жылдар бойы созылған араздықты тоқтатты. Бразилия Оңтүстік Американы әскери блоктардан таза, ядролық қарусыз аймақ ретінде көргісі келеді. Төртіншіден, орта державалар өңірлік күн тәртібін белгілейді. Нигерия Африкадағы төңкерістер мен терроризмге қарсы ECOWAS ұйымының бейбітшілік күштерін қаржыландырып, жауапкершілікті өз мойнына алған.

ше, Украина мен Ресейдің астық келісімін ұйымдастырып берді. Үндістан да солай: Қытайдан сақтанып АҚШ, Жапония, Аустралиямен бірге QUAD тобына кіргенімен, Ресейден арзан мұнай сатып алу көрсеткішін еселеп өсірді, БРИКС+ пен ШЫҰ жиындарына белсенді қатысып жүр. Вьетнам да Қытайдан қауіп төнгенде АҚШ-пен жақындасып, стратегиялық серіктес болды, бірақ Қытаймен де экономикалық байланысын үзбеді. Өздері оны «бабмук дипломатиясы» деп әспеттейді. Сауд Арабиясы мен БАӘ де АҚШ-қа жүгіне бермей, Қытайдың араласуымен Иранмен қарым-қатынасын реттеді, Мәскеумен ОПЕК+ келісімін сақтап, мұнай өндірісін азайтты.

Орта державалар халықаралық ұйымдарды өз үнін зорайтатын мінбер есебінде пайдаланады. Гарвард зерттеушілері мұны «көп-

ДЕРЖАВАЛАР ДӘУІРІ

конструктивистер: «Орта держава атанудың бірден-бір шарты — ішкі саяси элитаның «біз орта державамыз» деген ортақ ұстанымы және оны ұлы державалардың мойындауы», — дейді. Ол үшін жұмсақ күш, халықаралық абырой, кәсіби дипломатиялық корпус қажет. Реалистер «әскери-экономикалық қуатын болмаса, дипломатиян бос әурешілік» десе, либералдар «шақтаулы ресурстың өзін шебер дипломатиямен салмақты қылуға болады» деп есептейді.

Жалпы, саясаттануда «шағын мемлекет жүйеге бағынады, орта держава жүйеге ықпал етеді, ұлы держава жүйені өзі айқындайды» деген анық формула бар. Яғни ұсақ ұлттар дайын ережелерді көзсіз қабылдауға мәжбүр, себебі аумалы-төкпелі дүниеде қалайда аман қалуға мақсат тұтады. Ал орта державалар әлемге бірнеше тетіктің көмегімен ықпал ете алады. Біріншіден, өңірлік ұйымдар құрып, соның басында тұрады. Мысалы, Индонезия АСЕАН-ға көлденең көк аттыларды араластырмай, ұйымды өз күшімен ұстап отыр. Польша Балтық теңізі, Қара теңіз һәм Адриат теңіздері арасындағы 13 елді біріктіріп, «Үш теңіз бастамасын» дамытуға кіріскен.

Қазақстан экономикасы Орталық Азиядағы төрт елді қосқандағыдан да үлкен. Еуропа мен Қытайды төте жалғайтын «Орта дәліз» де геосаяси салмағымызды арттырады.

Ең қызығы, ұлы державалар бір-бірімен егескенде ресурсы шектеулі тараптар көпе-көрнеу «хеджирлеу» стратегиясын қолданады. Хеджирлеу дегеніміз — біреуіне басыбайлы бас ұрмай, екіншісімен де ашық жауласпау әдісі. Мысалы, Түркия НАТО мүшесі болса да, Ресейден С-400 әуе қорғаныс жүйесін сатып алды, Вашингтонның қысымына қарамастан, райынан қайтпады, Ресейге санкция салмады. Керісін-

жактылықты күш тұтқасына айналыдыру» дейді. Мәселен, 2013 жылы Мексика, Индонезия, Оңтүстік Корея, Түркия, Австралия құрған МІКТА форматы G7 мен БРИКС+ арасын жақсартуға біршама септігін тигізген. Климаттық саммиттерде Бразилия, БАӘ, Барбадос өнеркәсіптік державалардың қарсылығын еңсеріп, зардап шеккен елдерге арналған «Шығындар мен залалдар қорын» құрғызды. Канада мен Норвегия Оттава келісімін өткізді. Шап-шағын Сингапур БҰҰ-ның Теңіз құқығы конвенциясын әзірлеуде басты модератор болды. ДСҰ жүйесінде АҚШ Апелляциялық органға судья тағайындауды бұғаттағанда Канада, Швейцария, Сингапур, Чили, Еуропалық Одақ тағы басқалары келісім жасап, қалыптасқан жүйені күйреуден сақтап қалды.

Бұл тұрғыда Қазақстанның да орны жиі талқыланады. Германияның Халықаралық саясат және қауіпсіздік институты 2023 жылғы есебінде Қазақстанды Түркия, Индонезия, Бразилия, Үндістан, Сауд Арабиясымен қатар «қалыптасып келе жатқан орта державалар» қатарына қосты. Себебі де Қазақстан — жер көлемі бойынша 9-орында, мұхитқа шыға алмайтын ең үлкен ел, Еуразияның қақ ортасында тұр. Жаһандық уран өндірісінің 40 пайызға жуығын біз бақылаймыз, көл-көсір мұнай-газымыз өз алдына. Қазақстан экономикасы Орталық Азиядағы төрт елді қосқандағыдан да үлкен. Еуропа мен Қытайды төте жалғайтын «Орта дәліз» де геосаяси салмағымызды арттырады. Сыртқы саясатта Семей полигонын жабу, төмен байытылған уран банкі ашу, «Астана процесі» т.б. бейбіт бастамалармен танылды. Орталық Азияда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне мүше болған жалғыз мемлекетпіз. АӨШК-ні құрдық, ЕАЭО, ШЫҰ, ҰҚШҰ, Түркі мемлекеттері ұйымында белсендіміз. Қысқасы, Қазақстан өз салмағын әскермен емес, сындарлы дипломатиямен, диалог алаңдарын ұсынумен дәлелдеп келеді.

ӘЛЕУЕТ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Бір кезде елдің саудадағы орнын керуен жолына жақындығы айқын-даса, бүгін оған ақпарат ағынына қосылу мүмкіндігі де әсер етеді. Өйткені қазір тауармен бірге дерек те шекара асып, құрлықтарды жалғап жатыр. Оның қаншалықты жылдам әрі сенімді жететіні бизнестің жұмысына, технологияның дамуына, күнделікті қызметтердің сапасына ықпал етеді. Күні кеше Каспийдің табанымен тартылған жаңа байланыс желісінің мәнін осы тұрғыдан бағалаған жөн. Қазақстан үшін бұл – халықаралық ақпарат алмасудың тағы бір жолы, ал өңір үшін Шығыс пен Батысты жақындастыратын ортақ мүмкіндік.

А **Кәмила ДҮЙСЕН**

Бакуде Қасым-Жомарт Тоқаев пен Ильхам Әлиев Қазақстан мен Әзербайжанды жалғайтын Транскаспий талшықты-оптикалық байланыс желісін іске қосты. Ұзындығы 380 шақырымдық желіні «Қазактелеком» мен AzerTelecom бірлесіп жүзеге асырды. Ол Қазақстанды, Орталық Азияның өзге елдерін және Қытайды Еуропамен байланыстыратын жаңа бағыттың құрамына кіреді. Алдағы уақытта Жерорта теңізі мен Қара теңіздегі байланыс жүйелеріне қосылуы да мүмкін.

— Біз халықаралық маңызы зор бірегей жобаны іске қостық. Ең бастысы, бұл — жаңа заманның дәлізі. Яғни көлік дәлізі ғана емес, мүлдем жаңа дәуірге, цифрландыру кезеңіне тиесілі жаңалық. Бұл ынтымақтастықтың түбегейлі соны форматы, Орта дәліздің цифрлық түрінің жүзеге асырылуы десек болады, — деді Қазақстан Президенті.

Бұл сөздің астарында Орта дәліздің қызметін кеңейту мақсаты жатыр. Жүк тасымалы елдерді жолмен, портпен, теміржолмен байланыстырса, цифрлық желі сол кеңістікте ақпараттың жүруіне жағдай жасайды. Екеуінің тоғысуы Қазақстанның географиялық артықшылығын толығырақ пайдалануға мүмкіндік береді. Алайда ақпаратты өз аумағымыз арқылы өткізу мен одан ел ішінде қосымша құн қалыптастыру — өзара сабақтас болғанымен, бөлек міндеттер. Екіншісі үшін жаңа желінің айналасында технологиялық қызметтер дамуы қажет.

Осы кездесуде мемлекеттер басшыларының қатысуымен Транскаспий халықаралық көлік дәлізін дамыту жөніндегі үкіметаралық кеңіс құжаттарды алмасылды. Бұған дейін қол қойылған құжат Қазақстан мен Әзербай-

Көк теңіздің ТҮБІНДЕ — КЕЛЕШЕКТІҢ ТАМЫРЫ

байжанның осы бағыттағы ынтымақтастығына арналған. Байланыс желісінің ашылуы мен көлік дәлізіне қатысты рәсімнің қатар өтуі екі ел қатынасында тасымалдың қай түріне де мән беріліп отырғанын аңғартады.

Мұның қисыны түсінікті. Жүк жөнелткен кәсіпорынға тауардың қайда жүргенін білу, серіктесімен хабарласу, құжаттарын уақытылы рәсімдеу қажет. Жолдағы әр кідірістің шығынға айналатыны секілді, ақпараттың кешігуі де жұмысты бөгейді. Сондықтан көлік қатынасын жетілдіру мен байланыс мүмкіндігін кеңейту бірін-бірі толықтырады. Әсіресе бірнеше ел арқылы өтетін бағытта осы екеуінің үйлескені маңызды.

Қазақстан мен Әзербайжан үшін ортақ жобалардың сабақтастығы да осында. Портқа келген жүк әрі қарай жолын жалғастыруға тиіс болса, жаңа кабельмен жеткен дерек те құрлықтағы желілерге кедергісіз өтуі керек.

ТЕҢІЗ ТҮБІНДЕГІ ТЫНЫМСЫЗ ЕҢБЕК

Салтанатты рәсімде іске қосылған желінің артында күрделі инженерлік жұмыс тұр. Каспийдің ашық мұхитқа шығатын жолы жоқ. Сондықтан дайын кабель төсеуші кемені сырттан әкелу мүмкін болмаған. Мамандар теңіздегі кемелердің бірін қайта жабдықтап, бұрын атқармаған жұмысқа бейімдеген. Бұған дейін теңіз табаны зерттеліп, болашақ бағыттың әр шақырымы зерделенген.

Салмағы 600 тоннаға жуық қорғаныш қабаты бар кабель құрлықпен сегіз мың шақырымнан астам жол жүріп жеткізілген. Оны төсеу Әзербайжанның Сумгайыт жағалауынан басталып, Ақтауға қарай жалғасқан. Осы деректердің өзі жобаның екі нүктені сызықпен қоса салудан әлдеқайда күрделі болғанын көрсетеді. Мұнда байланыс технологиясымен қатар тасымал, кеме жабдықтау және теңіздегі жұмысты ұйымдастыру мәселелері қатар шешілген.

Желінің жобалық өткізу қабілеті секундына 400 терабиттен асады. Бірақ көпшілікке осы саннан гөрі оның күнделікті өмірге әсері маңызды. Мәселен, шет-

елдегі серверге жіберілген сұраудың жауабы неғұрлым тез қайтса, қашықтан қолданылатын қызмет те соғұрлым шапшаң жұмыс істейді. Жаңа бағыт Еуропадағы ірі дерек алмасу тораптарына дейінгі сигнал кідірісін екі есе қысқартуға мүмкіндік береді деген есеп бар. Дегенмен бұл әр үйдегі интернет бірден екі есе жылдамдайды дегенді білдірмейді. Тұтынушы сезінетін сапа ел ішіндегі желінің жағдайына да байланысты.

Байланыс жолының көбеюі жылдамдық үшін ғана қажет емес. Бір бағытта ақау шықса, ақпаратты басқа арнамен жеткізу мүмкіндігі болғаны маңызды. Өйткені интернеттің үзілуі қазір хат алмасуды ғана тоқтатпайды. Саудаға, банк қызметіне, мекемелердің жұмысына да қолбайлау болады. Сондықтан қосымша желінің құны қалыпты күндері байқалма-

ұтыс — бағыт таңдау мүмкіндігінің кенеюінде. Ел үшін бір ғана жолға байланбай, бірнеше арнаны қатар пайдалана алудың өзі маңызды.

ИГІЛІГІ ЕЛГЕ БҰЙЫРҒАН ЖЕЛІ

Қазақстан үшін келесі міндет — ашылған мүмкіндікті экономикаға қызмет еткізу. Қосымша халықаралық арна ірі технологиялық компанияларды тартуға, бұлтты қызметтер мен жасанды интеллект инфрақұрылымын дамытуға негіз бола алады. Бірақ байланыс жолының болуы өздігінен жеткіліксіз. Деректерді сақтайтын орталықтар, тұрақты электр қуаты, білікті мамандар және кәсіпке түсінікті талаптар қатар қажет. Сонда ғана теңіз астындағы желі ел ішіндегі жаңа жұмыс пен жаңа қызметке ұласады.

ғанымен, байланысқа салмақ түскенде білінеді.

Осы жағынан қарағанда, Транскаспий желісі Қазақстанның сыртқы байланысын әртараптандыруға жол ашады. Алайда жаңа бағыттың болуы өзге елдерге тәуелділік түгел жойылды деген сөз емес. Ақпарат Еуропаға жеткенше бірнеше мемлекеттің аумағынан өтеді. Мұндағы

— Былтыр Әзербайжан Орталық Азия мемлекеттері басшыларының Консультативтік кездесуіне толық мүше ретінде қабылданды, биыл мен осы ұйымға толық мүше ретінде қатыстым. Аталған жоба ынтымақтастықты тереңдетуге қосылған кезекті үлес болды. Яғни бұл желіні Орталық Азия елдері де, Оңтүстік Кавказ

жұрты да, одан тысқары елдер де пайдаланады. Осылайша, бүгін жаһандық жобаны іске қостық, — деді Әзербайжан Президенті.

Ал желіні іске қосқаннан кейінгі міндет — оның мүмкіндігін толық пайдалану. «Қазактелеком» басқарма төрағасы Бағдат Мусиннің айтуынша, жаңа бағыт Қазақстан арқылы өтетін деректер көлемін арттыруға жол ашады. Демек, елдің халықаралық байланыстағы қызметі де кеңеймек. Бұған дейін сырттан ақпарат алатын тұтынушы ретіндегі кәжіміз басым айтылса, енді оны басқа нарықтарға жеткізуден түсетін пайдаға да назар аударылып отыр.

— Қазақстан үшін бұл бірнеше мүмкіндік береді. Біріншіден, деректерді тасымалдау көлемі ұлғаяды. Қытай мен Еуропа арасында тауармен бірге деректерді де тасымалдайтын боламыз. Бұған дейін Орталық Азия мемлекеттері интернетке Ресей мен Қытай арқылы қол жеткізіп келді. Енді Еуропаға шығатын жаңа бағыт ашылды. Франкфурт, Ыстанбұл және басқа қалалармен байланысып, солар арқылы дүниежүзілік интернет желісіне қосыламыз. Осылайша, қосымша бағыт қалыптастырып отырмыз, — деді Бағдат Мусин.

Бұл мүмкіндіктің өңір үшін де салмағы бар. Көрші елдердің жаңа бағытты пайдалануы Қазақстанның байланыс қызметін ұсынатын нарығын кеңейте алады. Алайда оған сұраныс болуы үшін бағыттың ашылғаны жеткіліксіз: қызметтің сапасы мен тұрақтылығы пайдаланушы талабына сай келуі керек. Мусин келтірген сынақ нәтижесі осы тұрғыдан назар аударарлық. Оның айтуынша, сигнал кідірісінің көрсеткіші екі есе жақсарған. Енді осы нәтижені күнделікті жұмыста сақтау маңызды.

Мұндай міндеттің артында желіні салған мамандардың жауапкершілігі тұр. Теңіздегі құрылыс аяқталғанымен, жағалауға жеткізілген кабельді құрлықтағы байланысқа жалғау өз алдына бірнеше жұмысты қажет еткен.

— Кабель төселгеннен кейін жағалаудағы жұмыстарға кірістік. Сүнгуірлер оны жағаға жеткізді. Құрлықтағы мамандар траншеялар дайындады. Одан кейін кабельді жергілікті байланыс желілеріне қостық. Ақтауда да, Сумгайытта да арнайы станциялар салынды. Мұның бәрінің артында инженерлердің, кабель мамандарының, сүнгуірлердің, теңізшілер мен тасымалды ұйымдастырған қызметкерлердің еңбегі тұр. Осы жоба үшін күндіз-түні жұмыс істеген мамандардың барлығына алғыс айтамын, — деді ол.

Мусин атаған бұл жұмыстардан құрылыстың өзара жалғасқан талай кезеңнен тұрғанын көреміз. Енді сол еңбектің жалғасы желіні күтіп ұстаудан, ақаусыз жұмысын қамтамасыз етуден көрінуге тиіс. Бір сөзбен айтқанда, жобаның қайтарымы тартылған кабельдің ұзындығымен ғана өлшенбейді. Негізгі өлшем — оның қанша кәсіпке мүмкіндік бергені, байланыс сенімділігін қалай арттырғаны және өңірдегі технологиялық дамуға қандай үлес қосқаны. Каспийден өткен жаңа жолдың шын бағасын енді осы нәтижелер айқындайды.

ТҮЙТКІЛ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Медицина саласын өзгертетін кезекті реформа қолға алынды. Оған сәйкес, денсаулық сақтау субъектілерінің лицензиясы бұрынғыдай мәңгі-бақи болмайды, 5 жылдық мерзіммен қатаң шектелмек. Мемлекетті бұл қадамға не итермеледі? Стоматологтардың дауы, лицензияны қаптатып алып, емдеумен айналыспайтын клиникалардың көбеюі, біліксіз косметологтардың кесірінен сұлулығын ойлаған жандардың мүгедек болып қалуы, салада кадр тапшылығының ары қарай ушығуы – тере берсе, түрткі болған себебі көп екен. Жаңа шара саланы түйткілден тазарта ала ма?

А Айхан ШӘРІП

СЕНІМ СЫНҒА ТҮСТІ

Денсаулық сақтау жүйесіндегі бақылау және жауапкершілік мәселесі қайтадан күн тәртібіне шығып, қоғам дабылына негіз болды. Маңғыстау облыстық полиция департаментінің дерегінше, Ақтауда бала өлімінен кейін балалар хирургі қамауға алынды. Оған кәсіби міндетін тиісінше орындамады деген күдік келтіріліп отыр. Полиция дерегінше, облыстық аурухананың дәрігерлері балаға диагноз қою және емдеу кезінде қателіктер жіберген. Наукастың жағдайы кенеттен нашарлаған соң, ол санавиациямен шұғыл түрде Алматыға жеткізілді. Алайда дәрігерлердің барлық күш-жігеріне қарамастан, жасөспірімді аман алып қалу мүмкін болмады: ол ауруханада көз жұмды.

— Комиссиялық сот-медициналық сараптама қорытындысына сәйкес, көмелетке толмаған балаға медициналық көмек көрсету барысында кемшіліктерге жол берілгені анықталды. Ол асқынулардың туындауына әсер етуі мүмкін, — деп хабарлады полиция өкілдері.

Құқық қорғау органдары сотқа дейінгі тергеу амалдары жалғасып жатқанын, барлық мән-жайды анықтау үшін кешенді шаралар жүргізілетінін жеткізді. Хирург 1 қазанда Қылмыстық кодекстің 128-бабына сәйкес ұсталыпты: тергеу изоляторында отыр. Бұл қайғылы оқиға биылғы көктемде болған еді. Ақтау тұрғыны Жұлдыз Азанова 13 жастағы ұлының өліміне дәрігерлерді кінәлі деп айыптады. Ананың сөзінше, медицина қызметкерлерінің қателігі салдарынан жасөспірімнің халі нашарлап, артынша қайтыс болды. Анасы айыптыларды жазалауды талап еткен соң, Денсаулық сақтау министрлігі балалар облыстық ауруханасында ауқымды тексеру жүргізді. Енді соның нәтижесінде прокуратура қылмыстық іс қозғады. Бұл — әзірге күдік пен тергеу

деректері: түпкілікті құқықтық бағаны тек сот береді.

Осындай оқиғалар аясында Денсаулық сақтау министрлігі «Кейбір заңнамалық актілерге медициналық қызметті лицензиялау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын әзірледі. Негізгі өзгеріс — медициналық қызметке берілетін лицензияның мерзімін 5 жылмен ғана шектеу.

Министрліктің Медициналық бақылау комитеті басқармасының басшысы Әсем Мергенбаеваның мәліметіне сәйкес, қолданыстағы талаптар бойынша лицензия мен оған қосымшалардың мерзімі еш шектелмейді, «мәңгілікке» беріледі. Ұсынылған жаңа бастама бойынша медицина ұйымдары белгіленген талаптарға сәйкестігін әр бес жыл сайын қайта растауға тиіс болады.

Маманның түсіндіруінше, бұл өзгеріс лицензиялар тізілімін нақтылауға, шын мәнінде медициналық қызмет көрсетпейтін ұйымдарды есептен шығаруға және біліктілік талаптарына сай келмейтін субъектілерді анықтауға бағытталған. Демек, құжаттың болуы ғана емес, сол құжатқа лайықты қызмет атқару да міндетке айналмақ. Лицензия бір рет алынған тұрақты рұқсат емес, тұрақты жауапкершіліктің өлшемі болуға тиіс.

ТӘРТІП ТҮЗЕЛСЕ, ЕМ ТҮЗЕЛЕР

Заң жобасы меншік нысанына қарамастан, медициналық көмек көрсететін барлық денсаулық сақтау субъектілерін қамтиды. Мемлекеттік ауруханада, жеке клиникада, жеке кәсіпкер ретінде жұмыс

істейтін косметолог те біліктілік талаптарын орындауға міндетті болмақ. Бұған дейін мерзімсіз лицензияны иеленіп алған ұйымдар да назардан тыс қалмайды: жаңа талап күшіне енген жағдайда олардың лицензиялары мен барлық қосымшалары тиісті заңнамалық актіге қол қойылған күннен бастап 6 ай ішінде қайта рәсімделуге тиіс.

«Жаңа 5 жылдық мерзімді есептеу дәл осы қайта рәсімдеу сәтінен басталады. Яғни қолданыстағы лицензияның бұрын қашан алынғаны бес жылдық жаңа кезеңді есептеуге әсер етпейді. Заңнамалық өзгерістер күшіне енген күннен бастап 1 жыл өтпелі

ғыпты. Осындай олқылықтар айналып келгенде, халықтың мемлекеттік бақылаудың тиімділігіне деген күмәнін өршітеді. Ақ халаттыларға қатысты әр дау-жанжал өршіген сайын қазақстандықтар әлеуметтік желіде бұл саланы былық жайлағанын, тәртіптің жоқтығын жазып жатады. Бұл сын әділетті.

Денсаулық сақтау жүйесіндегі тұжырымдауынша, қазіргі қолданыстағы «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» заңы бойынша лицензияны мемлекет тек 2 жағдайда ғана кері қайтара алады: лицензияның өз еркімен өтініш беруі арқылы немесе тексеру нәтижесінде сот шешімімен. Басқаша айтқанда, ДСМ денсаулық сақтау жүйесінің үстінен қарайтын басты орган ретінде заң бұзушылардың лицензиясын жедел түрде әрі өз бетінше тоқтата алмайды, тосқауыл қою қиындатылған.

Бұл адал емес медициналық ұйымдардың және дәрігерлердің бетімен кетуіне соқтырған. Мысалы, қоғам белсенділерінің шағымданыуынша, кейбірі «медициналық кітапша» сатады: содан үміткерлерді дәрігерлері тексермейді, барлық мөрді тек ресепшндегі қыз қойып береді.

Министрлік мәліметіне сәйкес, соңғы 3 жылда лицензиялардың небәрі 3%-ы ерікті түрде қайтарылған. Жауапкершілігін

дәрігер тобын жалдаған ұйымдар аты судан өтіп алған соң оның көбісін жұмысынан шығарады.

Лайықты жағдай жасалмаған жерде ұсынылатын медкөмектің сапасы мен қауіпсіздігіне кепілдік беру қиын. Сондықтан министрлік лицензия мерзімін шектеуді 3 міндетпен байланыстырады: тізілімде тұрған медұйымдардың мәліметін өзектілендіру, лицензия арқылы заңсыз пайда табуға жол бермеу және азаматтардың сапалы әрі қауіпсіз медициналық көмек алу құқығын қорғау. Реформа көркем есептегі мәлімет пен шынайы ахуал арасындағы алшақтықты қысқартуға тиіс.

ЖАЗА ЕМЕС, НӘТИЖЕ МАҢЫЗДЫ

Медициналық және фармацевтикалық бақылау комитетінің аумақтық департаменттері 2025 жылы лицензиялау немесе рұқсат беру тәртібін бұзғаны үшін 232 жеке және заңды тұлғаға жалпы сомасы 41 миллион 81 мың теңге айыппұл салды. Салыстырғанда, 2024 жылы 143 айыппұлдың сомасы 29 миллион 187 мың теңгені, 2023 жылы 81 айыппұлдың сомасы 17 миллион 922 мың теңгені құраған еді. Ендеше айыппұл саны да, оның жалпы сомасы да өскен.

Бұл мемлекеттік бақылау әшкерелей алған бұзушылықтардың аз емесін көрсетеді. Әйткенмен, көрсеткіштердің өсуі құқықбұзушылықтың дәл осындай артқанын білдірмейді: тексерудің ауқымы мен анықтаудың тиімділігі де нәтижеге әсер етеді. Сондықтан мәселенің шынайы ауқымын бағалау үшін жазалау статистикасымен қатар, бұзушылықтардың себептері мен қайталану жиілігі де маңызды.

Министрліктің дерегінше, нысанға бармай жүргізілген профилактикалық бақылау 2025 жылы 199 субъектіге қатысты ұйымдастырылды. 2024 жылы бұл көрсеткіш 90 ғана болған. Тексерілген 199 субъектінің 137-сінде 384 бұзушылық анықталып, 248 ұсыным берілді. Оның 142-сі ғана орындалған. Бұл сандар талапты белгілеумен іс бітпейтінін аңғартады: бұзушылық анықталған соң оның түзетілуі де қатаң қадағалануы қажет.

Қалай болғанда, бақылау әділ жүргізіліп, талаптар барлық меншік нысанындағы ұйымдарға бірдей қолданылғанда ғана жаңа тәртіптің қоғамдық пайдасы айқындалады.

5 жылдық лицензиялауды енгізу тек 2028 жылдан басталады деп жоспарланған. Алдағы реформаның нәтижесі екі өлшеммен бағаланбақ: бір жағында — лицензияны қалқан еткен заңсыз схемалардың жолын кесу, екінші жағында — адал медициналық ұйымдардың жұмысын негізсіз қиындатпау. Тұтынушы мен мемлекет сапаға қатаң талап қоюға қақылы, ал медицина ұйымдары мен қызметкерлері сол талаптың әділ, айқын әрі орындалатын болуын күтуге құқылы.

Ақ халатты маманның лицензиясы бес жыл сайын жаңаруы мүмкін. Бірақ пациенттің сенімі әр бес жылда бір рет емес, әр қабылдауда, әр диагнозда, әр емдік шешімде нығая түссе құп! Лицензиялау мерзімі өзгергеннен, медицинаның басты өлшемі өзгермеуге тиіс: адам өмірі, кәсіби адалдық және қауіпсіз реформа басты орында болса игі. Реформа осы үш құндылықты қорғауға қызмет еткенде ғана ел игілігіне айналады.

Министрліктің пайымдауынша, қолданыстағы бақылау тетіктері медициналық қызмет көрсетушілердің нақты жағдайын, жай-күйін толық анықтауға жеткіліксіз.

кезең белгіленеді. Мұндағы мақсат — медициналық ұйымдарды бір сәтте жұмыссыз қалдыру емес, бәріне ортақ тәртіпке кезең-кезеңімен көшу», — деп хабарлады ведомство.

Министрліктің пайымдауынша, қолданыстағы бақылау тетіктері медициналық қызмет көрсетушілердің нақты жағдайын, жай-күйін толық анықтауға жеткіліксіз. Қағаз жүзінде тіркелген субъектілердің бәрі бірдей іс жүзінде науқас қабылдамайды. Кейбір ұйымдардың лицензиясы бар болғанымен, тиісті үй-жайы, бейінді мамандары немесе медициналық жабдықтары болмай шы-

метінше, кейбір жеткізушілер мемлекеттік тапсырыс алғаннан кейін мекенжайын өзгертіп, бұл туралы Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорына хабарламайтын көрінеді.

Салдарынан, жаңа ғимараты медициналық қызмет көрсетуге жарамсыз болуы, қажетті жабдықтар мен бейінді дәрігерлердің болмауы мүмкін. Мәселен, сырқаттар мекенжайына сай тіркелген емхананың басқа шағынауданға, қала шетіне көшіп кеткеніне немесе бейімделмеген өзге ғимаратқа, тіпті жертелуге ауысып алғанына шағымданады екен. Болмаса, лицензия алу үшін барлық

СЕРПІН

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ЖАСЫЛ БЕЛДЕУ: ШАҒАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАЛҚАНЫ

Көгалдандыру, орман қорын ұлғайту және қоршаған ортаны қорғау – Шымкент қаласының экологиялық саясатының маңызды бағыты. Қаланың жасыл аймақтарын кеңейту, ағаш отырғызу жұмыстарын жүйелі жүргізу, өсімдіктер карантиніне бақылауды күшейту және құрылыс талаптарының сақталуын қамтамасыз ету тұрғындарға қолайлы әрі қауіпсіз орта қалыптастыруда ерекше маңызға ие. Осы міндеттерді жүзеге асыру аясында қалада жасыл белдеуді дамытуға және табиғи ресурстарды қорғауға бағытталған жұмыстар жалғасып келеді.

А Назгүл НАЗАРБЕК,
Шымкент қаласы

Шымкент қаласының әкімі Ғабит Сыздықбековтің төрағалығымен өткен аппараттық кеңесте қоршаған ортаны қорғауға тікелей және жанама қатысы бар бірнеше маңызды мәселе қаралды. Атап айтқанда, өсімдіктер карантині саласындағы мемлекеттік бақылау, құрылыс нысандарының белгіленген талаптарға сәйкестігі және күзгі ағаш егу науқанына дайындық мәселелері талқыланды. Бұл бағыттар қаланың экологиялық жағдайын жақсарту, жасыл инфрақұрылымды дамыту және урбанизация үдерісінің қоршаған ортаға әсерін реттеу тұрғысынан өзара тығыз байланысты.

ЖАЙЛЫ ОРТА, ТҰРАҚТЫ ДАМУ

Қала аумағындағы жасыл желектің көлемін арттыру – Шымкенттің ұзақмерзімді экологиялық дамуы үшін маңызды міндеттің бірі. Ағаштар мен бұталар қалалық кеңістіктің көркін арттырып қана қоймай, шаңды азайтуға, көмірқышқыл газын сіңіруге, жергілікті микроклиматты реттеуге және тұрғындардың демалысына қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді. Сондықтан көгалдандыру жұмыстары бірреттік науқанмен шектелмей, жүйелі жоспарлау мен тұрақты күтімді қажет етеді. Қалалық жайлы ортаны дамыту басқармасының мәліметінше, «Жасыл белдеу» коммуналдық мемлекеттік мекемесіне бекітілген жер учаскелерінің жалпы аумағы 8 772,6 гектарды құрайды. Оның 5 307,7 гектары мемлекеттік орман қорына тиесілі болса, 3 464,9 гектары жасыл белдеу аумағын қамтиды.

Сонымен қатар 2026 жылғы сәуірде Түркістан облысынан мемлекеттік орман қорының 3 578,57 гектар жері аталған мекеменің балансына берілген.

Шымкентте ағаш отырғызу жұмыстары соңғы жылдары кезең-кезеңімен жүргізіліп келеді. 2023 жылы 36 гектар аумаққа 60 мың көшет егілсе, 2024 жылы 186 гектарға 130 мың көшет отырғызылған. Ал 2025 жылы 54 гектар жерге 40 мың көшет егілген. Биыл күзде 120 гектар аумаққа тағы 100 мың ағаш пен бұта отырғызу жоспар-

ланып отыр. Бұл жұмыс жоспарланған көлемде жүзеге асса, қаладағы жасыл желек қорын толықтыруға және жасыл белдеудің аумағын дамытуға мүмкіндік береді.

Алайда көгалдандырудың нәтижесін тек егілген көшеттердің санымен өлшеу жеткіліксіз. Ең маңызды көрсеткіштің бірі – олардың жерсінуге деңгейі мен бірнеше жылдан кейінгі сақталуы. Климаттық жағдайға бейімделген ағаш түрлерін таңдау, суару жүйесін ұйымдастыру, топырақтың сапасын ескеру және жас көшеттерді тұрақты күтіп-баптау жұмыстың тиімділігін арттырады. Сондықтан күзгі науқанның сапалы өтуі ағаш отырғызумен қатар, кейінгі күтім шараларының дұрыс ұйымдастырылуына да байланысты.

АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ МАҢЫЗДЫ БӨЛІГІ

Қоршаған ортаны қорғау тек ағаш отырғызу және жасыл аймақтарды көбейтумен шектелмейді. Өсімдіктер дүниесін зиянкестерден, карантиндік организмдерден және ауыл шаруашылығы дақылдарына қауіп төндіретін факторлардан қорғау да экологиялық қауіпсіздіктің маңызды құрамдас бөлігі саналады. Ауыл шаруашылығы министрлігі Агроөнеркәсіптік кешендегі мемлекеттік инспекция комитетінің Шымкент қаласы бойынша аумақтық инспекция-

“**Қоршаған ортаны қорғау тек ағаш отырғызу және жасыл аймақтарды көбейтумен шектелмейді. Өсімдіктер дүниесін зиянкестерден, карантиндік организмдерден және ауыл шаруашылығы дақылдарына қауіп төндіретін факторлардан қорғау да экологиялық қауіпсіздіктің маңызды құрамдас бөлігі саналады.**

сының басшысы Қарсыбек Ертуовтің мәліметінше, қалада фитосанитариялық және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бағытындағы бақылау жұмыстары жалғасып жатыр. Жыл басынан бері «Фитосанитария» республикалық мемлекеттік кәсіпорнының зертханасында Шымкент аумағынан экспортталатын карантинге жатқызылған 328 237 тонна өнім тексерілген. Зерттеу нәтижесінде 11 889 фитосанитариялық сертификат рәсімделген.

Сонымен бірге қала аумағына импортталатын карантинге жатқызылған өнімдер де бақылаудан өтеді. Мұндай шаралар өсімдіктердің аурулары мен зиянкестерінің таралу қаупін төмендетуге, ауыл шаруашылығы өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және өнімнің фитосанитариялық жағдайын тұрақты бақылауда ұстауға бағытталған.

Биыл шегірткелердің таралуын болдырмау мақсатында ауыл шаруашылығы мақсатындағы 1 382 гектар жерге химиялық өңдеу жүргізілген. Зиянкестерге қарсы күрес ауыл шаруашылығы дақылдарын қорғауға мүмкіндік бергенімен,

мұндай жұмыстардың экологиялық қауіпсіздік талаптарына сәйкес орындалуы да назардан тыс қалмауы керек.

Әсіресе өңдеу аумақтарын нақты белгілеу, препараттарды белгіленген нормаларға сәйкес қолдану және олардың айналадағы өсімдіктерге, топыраққа, су көздеріне ықтимал әсерін бақылау маңызды. Өсімдіктер карантині саласындағы тиімді саясат зиянкестермен күресудің нәтижелілігі мен қоршаған ортаны қорғау талаптарының үйлесіміне негізделуге тиіс.

ҚҰРЫЛЫС ҚАРҚЫНЫ ҒӘМ ЖАУАПКЕРШІЛІК

Қаланың тұрақты дамуы құрылыс саласының өсуімен қатар жүреді. Алайда жаңа нысандардың салынуы кезінде қауіпсіздік талаптарының сақталуы, қала кеңістігінің дұрыс жоспарлануы және қоршаған ортаға түсетін салмақтың ескерілуі ерекше маңызға ие. Қалалық орта сапасы және бақылау басқармасының басшысы Берік Дүйсенов аппараттық кеңесте құрылыс саласындағы мемлекеттік бақылау нәтижелері мен 2026 жылғы

1 шілдеден бастап қолданысқа енгізілген жаңа Құрылыс кодексінің талаптары туралы баяндады. Сонымен қатар жаңа нормалардың талаптарына тоқталды.

Басқарма басшысы есепті кезеңде 132 құрылыс нысаны тексеріліп, 314 хаттама толтырылған. Тексеру нәтижесінде жалпы сомасы 78,1 миллион теңге көлемінде айыппұл салынған. Анықталған заңбұзушылықтар қатарында заңсыз құрылыс, құрылыс сапасына қойылатын талаптарды бұзу және үлестік қатысу саласындағы құқықбұзушылықтар бар. Құрылыс саласындағы мемлекеттік бақылау ең алдымен азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталғанымен, оның қаланың экологиялық сапасына да қатысы бар. Ғимараттар мен инфрақұрылым нысандарын орналастыру кезінде жасыл аумақтарды сақтау, инженерлік желілерді дұрыс жоспарлау, құрылыс қалдықтарын басқару және қоғамдық кеңістіктердің сапасын қамтамасыз ету маңызды.

Қаланың қарқынды өсуі жағдайында құрылыс сапасына қойылатын талаптарды сақтау ғана емес, табиғи ортаны қорғау мәселелерін де қала құрылысы шешімдерінің ажырамас бөлігіне айналдыру қажет. Бұл – тұрғындардың өмір сүру сапасын арттыруға және қаланың ұзақмерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал ететін бағыт.

Осылайша, жасыл белдеуді дамыту, орман қорын кеңейту, өсімдіктер карантиніне бақылау жүргізу және құрылыс саласындағы заң талаптарының сақталуын қадағалау бағыттары бір-бірін толықтырады. Олардың барлығы қаланың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, табиғи ресурстарды қорғауға және қолайлы қалалық ортаны қалыптастыруға бағытталған.

Аппараттық кеңес қорытындысында қала әкімі тиісті басқармалар мен жауапты мекемелерге карантиндік және құрылыс талаптарының сақталуына бақылауды күшейтуді, сондай-ақ күзгі ағаш егу жұмыстарына уактылы әрі сапалы дайындықты қамтамасыз етуді тапсырды. Алдағы кезеңде жоспарланған 100 мың ағаш пен бұтаны отырғызу жұмысының нәтижесі оны ұйымдастыру сапасына, көшеттердің жерсінуге және кейінгі күтімге байланысты болмақ. Сол сияқты фитосанитариялық бақылау мен құрылыс талаптарының орындалуы да тұрақты мониторингті және жауапты органдардың үйлесімді жұмысын қажет етеді.

Қаланың экологиялық болашағы отырғызылған ағаштардың санымен ғана емес, олардың сақталуымен, табиғи ресурстардың қорғалуымен және тұрғындарға ұсынылатын ортаның сапасымен бағалануға тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, жасыл белдеуді дамыту мен қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау Шымкенттің алдағы жылдардағы даму күн тәртібінде маңызды орын алуы қажет.

ТАНЫМ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Ел тарихын түгендеуде қазақ жерінен табылған жәдігерлердің маңызы зор. Алайда өткеннің қойнауында қалған қалалар мен қоныстың бәрі бірдей зерттеліп, өз бағасын алды деуге келмейді. Бүгінде қазақ даласының осындай көне тарихын археологиялық деректер мен этнографиялық мәліметтер негізінде зерделеп жүрген этноархеолог Орынбай Ошанов осы бағытта бірқатар маңызды мәселені алға тартады. Таяуда біз Алматыдағы Ә. Марғұлан атындағы Археология институтына арнайы ат басын тіреп, этноархеологпен мазмұнды сұхбат құрып қайттық.

— Орынбай аға, 2024 жылы Қарасаздан табылған нысан қала, керуен сарайы немесе бекініс болуы мүмкін екенін айтқан едіңіз. Ол кезде нысанды толық зерттеу, қаржыландыру алдағы уақыттың еншісіндегі мәселе еді. Содан бері екі жыл өтті. Қарасазға қатысты қандай жаңа ғылыми дерекке қол жеткіздіңіз? Нысанның мәртебесін нақтылауға мүмкіндік туды ма?

— Бұл ескерткіш алғаш рет 2024 жылы анықталды. Өкінішке қарай, содан бері ол толыққанды ғылыми зерттеу бағдарламасына енген жоқ. Дегенмен мамандар барып, барлау жұмысын жүргізді. Қазір оған Қарахан дәуіріне тән қалашық деген сипат бердік. Нысанның орналасқан жерінің өзі көп нәрседен хабар береді. Қарасаз — көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты аймақ. Бұл өңірде ханжайлауы болған Шалкөде секілді үлкен жайлау алқабы бар. Кеген-Нарынкол өңірлерінде сак дәуірінің ірі патша обаларының шоғырлана орналасуы да бұл аумақтың ерте кезеңдерден-ақ ерекше маңызға ие болғанын айшықтап тұр. Кейінгі орта ғасырларда да бұл өңірдің маңызы жоғалмаған. Тарихи деректерде Шағатай ханның осы аймақтарды жайлау ретінде пайдаланғаны айтылады. Көшпелі қауым жаз мезгілінде мыңдаған малымен осы өңірге шоғырланған. Ал адамдар мен төрт-түлік көп жиналған жерде сауда-саттыққа да қажеттілік туады. Сол үшін де Қарасаздағы нысанның пайда болуын көшпелі ортаның экономикалық тіршілігімен байланыстыра қарастыруға негіз бар. Қарахан дәуірінде Жетісу мен Шу-Талас өңірінде қалалық мәдениет пен сауда ерекше қарқынмен дамыды. Қарасаздағы ескерткіш те сол үдерістің бір көрінісі. Ең қызығы, Қарасаз ескерткіші табылған жер тек аялдау орны болмағанға ұқсайды. Нысанның маңында үлкен қорым, зират орындары бар. Күйдірілген кірпіштен салынған құрылыстар-

дың іздері де кездеседі. Мұның бәрі бұл жерде белгілі бір уақыт бойы тұрақты тіршілік болғанын аңғартады. Бірақ қорым да, нысанның өзі де әлі толық қазылған жоқ. Егер кешенді зерттеу жүргізілсе, бұл жерден тарихымызға қатысты тың деректер шығуы әбден мүмкін.

— Сонда көшпелі өмір саналған Нарынколдан ортағасырлық қалашықтың табылуы көшпелілердің де қала мәдениетімен тығыз байланыста болғанын көрсете ме?

— Әрине. Даламыздағы қалаларды көшпелі қоғамнан бөліп қарауға болмайды. Сыр бойы мен Жетісудағы көптеген қаланың қалыптасуы көшпелілердің өмір салтымен тікелей байланысты. Далада көш жолдары тоғысатын, халық белгілі бір мезгілде көп шоғырланатын түйінді аймақтар болады. Оның ішінде қыстаулардың маңы ерекше. Сыр, Шу бойындағы қалалардың көбі көшпелілер қыс мезгілінде тұрақтайтын осындай қолайлы жерлерде пайда болған. Өйткені мұнда мал өніміне сұраныс болды. Саудагерлер келді, айырбас жүрді, яғни қала мен дала бір-бірінен бөлек өмір сүрген жоқ. Сондықтан барлық қаланың пайда болуын тек Ұлы Жібек жолымен байланыстыру да жеткіліксіз. Әр қаланың өмір сүруіне себеп болған өзінің экономикалық ортасы, тұтынушысы болды. Көшпелілер көп шоғырланған жерде сауда-саттық та дамыды. Мысалы, Қарасаздағы нысанды осы тұрғыдан қарастыруға болады. Оның белгілі бір кезеңде пайда болып, кейін тіршілігінің тоқтауына саяси және экономикалық орталықтардың ауысуы әсер етуі ықтимал. Билік пен негізгі сауда бағыттары өзгерген кезде қалалардың да маңызы өзгереді. Бір өңір өркендеп, екіншісі бұрынғы рөлінен айырылады. Мысалы, Қарахан дәуірінде Тараз шаһары астана мәртебесіне ие болды. Бірақ саясаттың қайта құбылуының әсерінен қала ортағасыр кезеңінде маңызын жоғалтады. Сонымен бірге тарихтағы қалалардың дамуын нарық пен сұраныс тұрғысынан қараған

қарасак, бидайдан кейінгі екінші орынды жүн-жұрка иеленгенін көреміз. Құйрық май (сало) басқа тауарлар қатарында 4-орынға тұрақтайды. Бұлар — қазақ даласынан шыққан өнімдер. Міне, осының өзінен-ақ бір ғана қой өнімінің Ресей үшін қанша пайда әкелгенін көруге болады. Осындай мал шаруашылығы өнімдеріне деген үлкен сұраныстың нәтижесінде жәрменкелер ашылып, сауда орталықтары пайда болды. Сол себепті көшпелі қоғамды қаладан, саудадан бөлек қарастыру дұрыс емес.

— Қарасаз қалашығының осы уақытқа дейін анықталмай келуінің қазіргі және XIX ғасырдағы зираттардың арасында орналасуымен байланыстырасыз. Тіпті археологтардың өзі мұндай аумақ-

ген-Нарынкол даласына басқаша көзқараспен қарай бастадық. Қазіргі уақытта бұл өңірде түркі кезеңіне жататын басқа да ескерткіштер табылды. Кейде жергілікті халық айтып жүрген аңыздың өзінде тарихтың ізі жатуы ықтимал. Мәселен, Кеген өңіріндегі кейбір көне дуалдар туралы ел арасында түрлі әңгіме сакталған. Жергілікті халықтан сұрасақ, бұл қалмақтардың аққу-қазын өсірген жері екен. Біз оның қандай қажеттілігі барын, бұл жай ғана жұрттың аузында қалған аңыз шығар деп ойладық. Ал оларды жазба деректермен салыстырғанда, кей мәліметтің тарихи негізі бар екені байқалады. Мысалы, парсы тарихшысы Жувеинидің еңбегін қарап отырсақ, онда Шағатай ханның бұйрығымен Кеген-

**Орынбай ОШАНОВ,
этноархеолог:**

ҚАЛАЛАРДЫ ҚОҒАМНАН БӨЛІП

Даламыздағы қалаларды көшпелі қоғамнан бөліп қарауға болмайды. Сыр бойы мен Жетісудағы көптеген қаланың қалыптасуы көшпелілердің өмір салтымен тікелей байланысты. Далада көш жолдары тоғысатын, халық белгілі бір мезгілде көп шоғырланатын түйінді аймақтар болады. Оның ішінде қыстаулардың маңы ерекше. Сыр, Шу бойындағы қалалардың көбі көшпелілер қыс мезгілінде тұрақтайтын осындай қолайлы жерлерде пайда болған.

жөн. Қай жерде адам мен төрт түлік көп шоғырланса, сол жерде айырбас пен саудаға сұраныс бар. Кейін XIX ғасырда да осы заңдылық жалғасты. Патша үкіметі өз билігін орнатқаннан кейін қазақ жерінде жаңа сауда орындары ашыла бастады. Адамдар бұрынғыдай малын Бұқараға, Самарқанға апармай-ақ, іргесінде қазақ даласында қаптап ашылған Қоянды, Тайынша сияқты жәрменкелерге барып саудасын жасады. Бізде қазақ Ресейдің аяғына масыл болған халық сияқты тарихи түсінік қалыптасқан, шын мәнінде, олай емес. Ресей патшалығының XIX ғасырдағы экспортқа шығарған тауарлар тізімін

тарға көп бара бермейді. Демек, Қазақстанда біз әлі де байқамаған осындай нысандар көп болуы мүмкін ғой?

— Археология жыл өткен сайын дамып келеді. Соған сәйкес, жаңа ескерткіштер де анықталып жатыр. Бұрын біз нысандарды белгілі бір қалыптасқан жүйе бойынша іздейтінбіз. Мәселен, қалаларды көбіне сауда жолдары мен Ұлы Жібек жолының тармақтары бойынша іздедік. Ал Қарасаздағы ескерткіш сол қалыптасқан түсінікке толық сәйкес келмейді. Бұрын бұл жерде қала болуы мүмкін деп ешкім ойламаған. Бірақ осы нысан табылғаннан кейін ғалымдар Ке-

Нарынкол даласында аққу-қаздарға арнап қолдан көлшіктер жасалғаны белгілі болды. Сондықтан археологияда жергілікті халықтың жадын да мүлде елемеге болмайды. Қазір археологтар қазақ қыстаулары орналасқан жерлерге де көбірек назар аудара бастады. Мұндай аумақтардан қыш ыдыстың сынықтары, көне қоныстар мен басқа да археологиялық белгілер кездеседі. Бұл міндетті түрде қала болмаса да, адам ұзақ уақыт мекендеген қоныс болуы мүмкін.

— Қазіргі археологиялық барлау әдісінде Қазақстанда әлі де «ақтаңдақ» болып отырған аумақтар бар ма?

— Кейінгі жылдары, әсіресе Жошы ұлысы мен Алтын Орда кезеңін зерттеуде едәуір нәтижеге қол жеткіздік. Қазір Ертістен Еділге дейінгі ұлан-ғайыр далада Алтын Орда дәуіріне тиесілі түрлі ескерткіш анықталып жатыр. Олардың арасында кесенелер, шағын қоныстар, қалашықтар, сауда орындары мен керуен-сарайлар бар. Ал шығыс өңірінде жағдай басқаша. Біз бұл аумақты Үгедей ұлысымен байланыстырамыз, бірақ сол кезеңнің археологиялық іздерін әлі толық анықтай алмай келеміз. Бәлкім, мәселе ескерткіштердің жоғында емес, оларды қалай және қай жерден іздеу керегін әлі толық түсінбеуімізде шығар. Алтын Орда ескерткіштерін кей жағдайда күйдірілген кірпіш сияқты белгілерінен бірден тануға болады. Ал шығыстағы Үгедей кезеңінің нысандары басқаша сипатта болуы мүмкін. Біз «қала» дегенде көбіне Орталық Азиядағы ірі қалаларды елестетеміз. Ал бұл өңірде шағын бекініс, сарай немесе ықпалды әулеттердің қонысы түріндегі ны-

ТАНЫМ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

сандар болуы ықтимал. Сол үшін де қазір жаңа бағытқа назар аударып жүрміз. Қазақ қоғамында төрелердің, бай-ауқатты адамдардың қыстауы мен жайлауы қай жерде болғанын анықтап, сол аумақтарды зерттеу керек деп ойлаймыз. Өйткені даланың ең қолайлы, шұрайлы жерлерін әр кезеңде қоғамның ықпалды топтары мекендеген. Егер кейінгі дәуірдегі төрелер мен ауқатты әулеттер белгілі бір жерді таңдаса, оның ар жағында ортағасырлық қоныстың ізі болуы ғажап емес. Сол себепті біз Әбілфейіз сұлтан, Құнанбай секілді тарихи тұлғалардың қыстауы мен жайлауы сияқты орындарын зерделеп, сол маңнан ортағасырлық тарихты іздеуге тырысып жүрміз.

— **Кейінгі кезеңдегі қазақтың қыстаулары мен зираттарын зерттеу одан ертеректегі тарихи жәдігерлерді ашуға көмектеседі дейсіз ғой?**

кейде халықтың жадында сақталған ақпарат біз үшін аса құнды дерекке айналады. Мен Солтүстік Қазақстан өңірін аралаған кезде осыған назар аудардым. Одан бөлек, солтүстіктегі кейбір жер атаулары XVIII ғасырдағы батырлар мен белгілі тұлғалардың есімімен байланысты сақталған. Кей ауылдарда бұрынғы рулық, туыстық құрылымның белгілерін көруге болады. Бір қызығы, жергілікті халық олардың көбін әлі күнге дейін жақсы біледі. Этноархеологияда жергілікті тұрғындармен жұмыс істеу — негізгі әдістердің бірі. Біз сол өлкенің тарихын білетін қариялармен, орманшылармен, жергілікті тұрғындармен сөйлесеміз. Солтүстіктегі орманды өңірлерді аралағанымда жергілікті орманшылар бір ғана тоғайдың өзінен бірнеше көне қыстаудың орнын көрсетіп, әрқайсысының атауын айтып берген жағдайлар болды. Кейбір

тан қалыс қалған жоқ. Қазір бізде мұнымен айналысатын арнайы «Геоматика және цифрлық археология бөлімі» бар. Онда заманауи сканерлеу, спутниктік түсірілім, дрон және басқа да жаңа технологиялар қолданылады. Кейде экспедицияға шықпас бұрын зерттелетін аумақ алдын ала осындай әдістермен қаралады. Мамандар бізге белгілі бір нысандарды көрсетіп, «осы жерге барып, тексеріп көріңіздер» деп

айрықша. Археологиялық деректі техникалық немесе зертханалық тұрғыдан түсіндіру жеткіліксіз. Оны белгілі бір халықтың өмір салтымен, шаруашылығымен салыстыра қарауымыз тиіс. Мысалы, кейінгі уақытта Ботай мәдениетіндегі жылқыға қатысты түрлі пікір айтылып жүр. Кейбір шетелдік зерттеушілер Ботайдан табылған жылқы сүйектерінде ауыздық, ер-тоқым немесе мінуге байланысты айқын патологиялық

сында моңғол шапқыншылығы қалалардың жаппай күйреуіне, даладағы экономикалық дағдарысқа алып келді деген түсінік орнықты. Біз әлі де сол көзқарастан толық арыла қойған жоқпыз. «Моңғол шапқыншылығының» нәтижесінде бой көтерген мемлекеттердің бірі Алтын Орда ғой. Ал Алтын Орда керісінше Еуразия құрлығында тендесі жоқ сауда-экономикалық аймағын жасады. Осы себепті бұл дәуірлерге жанаңа қарауға мүмкіндік беретін деректер көбейіп келеді. Қала соғыс кезінде қирауы мүмкін. Бірақ ол экономикалық тұрғыдан тиімді, сауда жолдары тоғысқан маңызды жерде орналасса, уақыт өте қайта жанданады. Отырарды мысалға алайық. Ол Шыңғыс хан жорығы кезінде қирағанымен, біржола жойылып кеткен жоқ қой. Себебі орналасқан жері қолайлы болды. Бір жағында көшпелі, екінші жағында отырықшы халық орналасқан әрі Жібек жолының бойында тұрды. Осыдан кейін қала қайта жанданып, XVI ғасырға дейін өмір сүрді. Тағы бір мысал, Жошы ұлысы мен Шағатай ұлысы алғашында бір империяның құрамында болғанымен, кейін жеке мемлекеттерге айналды. Өзара саяси, сауда-экономикалық бәсекелестік пайда болды. Нәтижесінде, өзіндік сауда бағыттары іске асты. Бұның салдары екі мемлекет арасындағы кейбір шекаралық қалалардың тіршілігінің баяулауына немесе мүлдем тоқтауына алып келді. Саяси биліктің ауысуы, мемлекеттер арасындағы бәсеке, сауда жолдарының бағыты, экономикалық сұраныс — мұның бәрі қаланың өркендеуіне немесе әлсіреуіне міндетті түрде ықпал етеді.

— **Сонымен, ортағасырлық қалалардың дамуын саяси оқиғалармен қатар экономикалық тұрғыдан да қарауымыз қажет дейсіз бе?**

— Міндетті түрде. Қай заманды алсақ та, қоғам белгілі бір дәрежеде экономикалық заңдылықтарға бейімделеді. Бір мемлекет саудаға қолайлы жағдай жасаса, керуен жолдары да сол бағытқа ойысады. Алтын Орда дәуірінде Еуразияның үлкен бөлігін бір саяси кеңістік біріктірді. Соның нәтижесінде Қытайдан Қара теңізге дейінгі сауда жанданды. Керуен жолдарының бойында керуен-сарайлар, құдықтар мен басқа да инфрақұрылым іске қосылып, саудагерлердің қозғалысына жағдай жасалды. Алтын Орданың ұзақ өмір сүруінің бір себебін осы экономикалық жүйеден де іздеу керек. Ал мұндай жүйе бұзылған кезде сауда бағыттары да өзгереді. Мемлекеттер арасындағы күресті кейде жай ғана әскери қақтығыс деп қабылдаймыз. Шын мәнінде, оның астарында сауда жолдарына, экономикалық тораптарға бақылау орнату мүддесі жатыр.

— **Өңіміңізге рақмет!**

Сұхбаттасқан
Алтынай БАУЫРЖАНҚЫЗЫ

КӨШПЕЛІ ҚАРАУҒА БОЛМАЙДЫ

— **Иә. Қазақ зираттарының өзі де жоқ жерден пайда болған жоқ. Олардың сәулетінде ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүр бар. Қазақстанның әр өңіріндегі зираттарға қарасаңыз, ортақ белгілермен қатар жергілікті ерекшеліктерді де көресіз. Бір жерде төртбұрышты, енді бір жерде алты немесе сегіз қырлы құрылыстар кездеседі. Шығысқа қарай барған сайын өзіндік сәулеттік үлгілер көбейе түседі. Мысалы, Қозы Көрпеш — Баян сұлу кесенесі секілді көне ескерткіштердің сәулеттік ықпалын кейінгі қазақ зираттарынан да байқауға болады. Жетісудан шығысқа қарай жылжыған сайын осындай сабақтастықты көруге болады. Шыңғыстау өңірінде сыртқы пішіні крест тәрізді болып келетін, төрт бұрышында күмбезі бар, ортасы ашық құрылыстар кездеседі. Тарбағатай, Ақсуат маңында алты, сегіз қырлы, ағашпен жабылған зират үлгілері бар. Осылардың қайдан шыққаны, қандай дәстүрдің жалғасы екені, менінше, зерттеуді қажет ететін мәселе.**

— **Зерттеулеріңізге сүйенсек, Солтүстік Қазақстандағы елді мекен атаулары өзгергенімен, ормантоғай атаулары өзгермеген. Жерсу атауларын қайтару мәселесінде этноархеология нақты ғылыми негіз ұсына ала ма?**

— Дұрыс аңдадыңыз, расында кейбір елді мекендердің қазіргі атауы басқа болғанымен, өзен-көлдердің, орман-тоғайлардың арасында байырғы қазақша атаулар сақталған. Әрине, біз зерттеуіміздің нәтижесінде ұсыныс бере аламыз. Бірақ тек ғылыми тұрғыдан дәлелдей алатын деректерге сүйенуіміз керек. Кей жағдайда тарихи құжаттар мен архив материалдары көмекке келсе,

шағын орман алқаптары белгілі бір адамның, әулеттің немесе бұрын сол жерде қыстаған қазақтың атымен аталған. Бұл атаулар ресми картаға түспесе де, халықтың санасында сақталып келген. Бірақ «халық әлі біледі» деп арқаны кеңге салуға болмайды. Қазір кейбір ауылдың тұрғындары жаппай көшіп жатыр. Ауыл босаса, сол жердің атауын, тарихын білетін адамдар да кетеді. Бір буын ауысқаннан кейін көптеген атау мүлдем ұмыт болуы мүмкін. Сол

бағыт береді. Қазіргі технологиялар жер бедерін, нысанның құрылымын, көлемі мен жоспарын анық көрсетіп, тіпті оның үшөлшемді моделін жасауға көмектеседі. Сондықтан дрон да, спутниктік түсірілім де, сканерлеу де археология үшін маңызды құрал. Дегенмен археологияның негізгі қағидасы өзгерген жоқ. Нысанды түпкілікті түсіну үшін оны көзбен көріп, қолмен ұстап, қазба арқылы зерттеу қажет. Жоғарыдан түсірілген сурет немесе сканер

Кейінгі уақытта Ботай мәдениетіндегі жылқыға қатысты түрлі пікір айтылып жүр. Кейбір шетелдік зерттеушілер Ботайдан табылған жылқы сүйектерінде ауыздық, ер-тоқым немесе мінуге байланысты айқын патологиялық өзгерістер байқалмағандықтан, бұл жылқылар қолға үйретілмеген деген пікір ұсынады. Бірақ мұндай тұжырымға көшпелі өмір салты тұрғысынан да қарауымыз қажет. Қазіргі қазақ ауылдарының өзінде жүздеген, тіпті мыңдаған жылқы ұстайтын шаруашылықтар бар.

себепті мұндай деректерді кешіктірмей жинап, арнайы этнографиялық және этноархеологиялық экспедициялар ұйымдастыру қажет. Әр өңірдің орман-тоғайы, қыстауы, өзен-көлі мен тарихи мекендерінің атауын жеке-жеке хатқа түсіруге, тіпті бірнеше томдық еңбек жасауға болады.

— **Қазір археологияда LiDAR, дрон, GIS, геомагниттік зерттеу секілді инновациялық әдістер кеңінен қолданылып жүр. Қазақтың көне қыстаулары мен көш жолдарын осындай технологиялар арқылы тұтас картаға түсірсек, біз білетін қазақ тарихының географиясы қаншалықты өзгеруі мүмкін?**

— Иә, мұндай технологиялардың мүмкіндігі зор. Еліміздің археология саласы да бұл бағыт-

нысанның құрылымын көрсете алады, алайда оның нақты мерзімін, қызметін, мәдени қабатын толық анықтап бере алмайды. Зерттеудің соңғы нүктесін бәрібір археологиялық қазба жұмысы қояды.

— **Түптеп келгенде, жаңа технология дәстүрлі қазбаның орнын баса алмайды дейсіз ғой?**

— Дәл солай. Құрылғы жер астында белгілі бір құрылыс немесе зат жатқанын көрсетуі мүмкін. Қаланың жалпы жоспарын да анықтауға болады. Бірақ оның нақты не екенін, қай кезеңге жататынын және қандай мақсатта пайдаланылғанын археологиялық материалды қолға алмай тұрып нақты айту қиын. Бұл жерде этноархеологияның да маңызы

МӘСЕЛЕ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ЛАСТАНҒАН АУА АЛҚЫМНАН АЛДЫ

Ауадағы жағымсыз иіс Атырау үшін үйреншікті болып барады. Ал ауаны нақты қай нысан ластап отыр? Бұл сұраққа әзірге толық жауап жоқ. Дегенмен Атырау мұнай өңдеу зауытындағы тексеру нәтижелері экологиялық мәселеге қатысты жаңа деректерді алға тартты.

А Баян ЖАНҰЗАҚОВА,
Атырау облысы

Атырау облыстық Экология департаментінің басшысы Асқар Жүсіпов департамент жүргізген тексеру барысында ауадағы ластаушы заттардың рұқсат етілген шекті концентрациядан асу фактілері анықталғанын мәлімдеді. Мұндай көрсеткіштер AirKZ қосымшасы мен «Қазгидромет» мәліметтерінде де тіркелген.

«Шекті концентрациядан асу фактісі бар. Ол тіркелді. Негізнен, мұндай ластану түнгі және таңғы уақытта байқалып отыр. Тұрғындар шағымынан кейін, лезде қыркүйек айының басында екі күн жүргізілген зертханалық зерттеу нәтижесінде кейбір ластаушы заттардың мөлшері рұқсат етілген нормадан бірнеше есеге жоғары екені анықталды», — деді Асқар Жүсіпов.

Айтпақшы, Атырауды жайлаған күлімсі иіс — әлеуметтік желі-

дегі уақытша «дауыл» эффектісінде қалған жоқ. Жаппай шағымнан кейін Атырау мұнай өңдеу зауытында жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Экология және табиғи ресурстар министрлігінің өкілдері тексеру барысында экологиялық талаптардың бұзылғанын растады. Ресми мәліметке сәйкес, зауыттың күкірт өндірудің аралас

қондырғысы мен каталитикалық крекинг қондырғысында авариялық жағдайлар болған. Соның салдарынан газ факельді қондырғыда жағылған. Осы кезеңдерде жағылған газдың жалпы көлемі 100 тоннадан асқан.

Министрлік мәліметінше, зауыттың кейбір технологиялық пештері мен резервуарлары

бойынша шығарындылар есептелмеген, рұқсат етілген шығарындылар нормативтері белгіленбеген. Сондай-ақ автоматтандырылған мониторинг жүйесіне және қолайсыз метеорологиялық жағдайларда шығарындыларды азайту шараларына қатысты заңбұзушылықтар тіркелген. Аспаптық бақылау барысында көміртегі оксиді, азот оксиді және азот диоксиді бойынша нормативтердің асып кеткені де хабарланды.

1 қазанда әкімшілік құқықбұзушылық туралы істерді қозғау жөніндегі шешімдер прокурормен келісіліп, материалдар сотқа жолданды. Бұдан бөлек, құжаттар қылмыстық құқықбұзушылық белгілерінің бар-жоғын анықтау үшін құқық қорғау органдарына жіберілді.

Ал Атырау мұнай өңдеу зауытының басшылығы экологиялық проблемалардың бәріне бірдей зауытты айыптауды құптамай отыр. Өйткені 2020-2026 жылдары атмосфераға шығарылатын ластаушы заттардың көлемін 20,1 мың тоннадан 14 мың тоннаға дейін азайтқан екен. Оның үстіне, жағымсыз иістің көзі біреу ғана болмауы мүмкін. АМӨЗ бас директоры Мұратжан Мұсайбеков те нақты қорытынды жасау үшін кешенді тексерудің нәтижесін күту қажет екенін айтады. Кәсіпорын басшылығы жауапкершіліктен жалтармайтынын және тексеруші органдарға қажетті ақпарат беріп отырғанын мәлімдеді.

Бірақ тұрғындар үшін есептегі сандардан бөлек, күнделікті өмірдегі өзгеріс маңызды. Егер шығарындылар азайып жатса, жағымсыз иіс қайдан пайда болады? Қандай заттардың концентрациясы артады? Бұл жағдайдың себептері қаншалықты жедел анықталады?

Атыраудағы жағдайды бір кәсіпорынмен ғана байланыстыруға болмайтыны рас. Ластану көздерінің қатарында «Квадрат» булану алаңы, «Атырау облысы Су Арнасы» КМК-ның кәріз нысандары, мұнай-газ кәсіпорындары, жылу электр орталықтары бар. Эколог Галина Чернова «Квадрат» булану алаңына қатысты мәселелерді көтеріп келеді. Оның айтуынша, нысанда жүргізілген өлшеулер кезінде күкіртсутек пен мұнай өнімдері анықталған. Сондай-ақ эколог «Су Арнасы» кәсіпорны қабылдайтын сарқынды суларды бақылау мәселесіне назар аударуды ұсынып отыр. Оның пікірінше, бұл бағытта қосымша зерттеу мен бақылау қажет.

Мәселені күрделендіретін тағы бір фактор — ауа райы. Жел әлсіз болғанда немесе ластаушы заттардың таралуы қиындағанда, олардың жерге жақын атмосфера қабатында жиналу қаупі артады. Сондықтан иістің нақты көзін анықтау үшін жел бағыты, ластану тіркелген уақыт, ауа құрамындағы заттардың концентрациясы және кәсіпорындардың жұмыс режимі бір мезгілде зерттелуі керек.

ЕЛДІ МАЗАЛАҒАН МАУСЫМ

Жамбылда жылыту маусымы таяды дегенше жауаптылардан маза қашатыны шындық. Себебі әкімдіктегілер тұрғын үйлерге жылу беру үшін құбырларды тексеріп әлек болса, төтенше жағдайлар саласының қызметкерлері газ желілері мен мұржалардың ақауын анықтаумен болады. Оған негіз жоқ емес. Жамбылда жыл сайын жылыту маусымында бүтін бір отбасы газдан уланып немесе түтінге тұншығып қаза болады. Бұның себебін шенділер түрлі себеппен түсіндіргенімен, салдары жанға батып тұр.

А Саятхан
САТЫЛҒАН,
Жамбыл облысы

Жамбыл облыстық Төтенше жағдайлар департаменті берген ақпаратқа сүйенсек, биылғы жылыту маусымына дайындық жұмыстарын қырағы жүргізіліп жатыр. Тұрғын үй секторында өрт қауіпсіздігі мен газбен улану бойынша алдын алу жұмыстары күн сайын өткізіліп келеді.

— Іс-шаралар барысында тұрғын үй секторындағы өрттер мен улы газдан улану оқиғаларының алдын алу және жол бермеу мақсатында, бұқаралық ақпарат құралдарын тарту арқылы профилактикалық жұмыстар жүргізуге бағытталған іс-шаралар атқарылуда. Алдын алу жұмыстарын өткізу шеңберінде 3 222 тұрғын үй араланып, көппәтерлі, қарқасамысты, тұрмыс жағдайы төмен үйлерге басты назар аударылуда. Барлығы 6 632 тұрғынмен әңгімелестік. Әлеуметтік осал топтардың қатарына жатқызылатын

отбасылардың үйлеріне 150 датчик орнатылды. Оның ішінде улы газды анықтайтын датчик 127 дана болса, табиғи газды анықтайтын датчик — 23 дана. Бұдан бөлек, 2026-2027 жылғы жылыту маусымы қарсаңында жергілікті атқарушы органдар тарапынан улы және табиғи газды анықтау датчиктерін сатып алу жұмыстары жүргізілуде, — дейді Жамбыл облысы ТЖД Мемлекеттік өрт бақылау басқармасының бас маманы Құрмет Батырханұлы.

Әрине, үміттенген дұрыс. Сондықтан улы газға қарсы датчиктер орнатусындай жұмыстарды жүйелі жүргізген абзал. Олай дейтініміз, алдыңғы жылы тендер арқылы сатып алынған датчиктердің дені жарамсыз болып, жергілікті билік өкілдері ақауы бар қондырғыларды кері қайтарған-ды. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыстарға «бармақ басты, көз қысты» емес қырағы бақылау қажет.

Өрт демекші, жыл басынан бері облыс аумағында 707 өрт

оқиғасы тіркелген. Бұл өткен жылмен салыстырғанда екі есе артық. Тілсіз жаудан 6 адам қаза тапса, бұл да өткен жылға қарағанда өсімді көрсетіп тұр. Материалдық шығын 64,35 млн теңгеге жеткен.

Жыл басынан бері тұрғын үй секторындағы өрттердің алдын алу мақсатында Төтенше жағдайлар департаменті қызметкерлері жергілікті полиция қызметінің өкілдерімен және волонтерлермен бірлесіп 417 мыңнан астам ауаларды аралап, 2 225 жиын өткізген. Аралау барысында 596 мыңға жуық адамға нұсқау беріліп, 441

мыңнан астам жадынамалар мен нұсқаулықтар таратылған.

Бұл — әрине, құп көретін бастама. Ал одан нәтиже шыға ма? Жыл басынан бері 707 өрт оқиғасы тіркеліп, 6 адамның қаза табуы алақайлайтын көрсеткіш емес. Демек, бұл — бағыттағы жұмыстарды күшейту керек деген сөз.

Әрине, апат шақырудан аулақпыз. Алайда жылда тұрғын үй өрті, түтінге тұншығып, газдан улану фактілері бойынша Жамбыл облысы көш бастап келеді. Жылда жауаптылар «жұмыс жүргізіліп жатыр» деген статистиканы алға тартқанымен одан оқыс

оқиғалардың саны азаймауда. Демек, бұл мәселеге басқа қырынан келу керек деген дүние. Жиындар өткізіп, жадынама таратқаннан көрі құзырлы сала мамандары облыс, қала, аудан, қала берді ауыл әкімдерімен бірлесе отырып, әр үйге газ бен өрттің шығуын дер кезінде анықтайтын датчиктерді жаппай орнату тетігін тапқандары жөн шығар. Өйтпесе, бар мәселені қазына қаржысына қаратып қойып отқаннан ертең оқыс оқиғалар азаймайтыны анық. Осыны салаға жауаптылар санаға салып, бір шешімін табады деп сенеміз.

Адам ғұмырының қадірі сүрген жылдарының санымен емес, сол жылдарда қалдырған ізімен, арына түскен тағдыр сынының бодауымен өлшенсе керек. Біреулер ғұмыр жолында биік-биік қызметімен есте қалады, енді біреулер атақ-даңқымен жер-жаһанға мәшһүр болады. Ал ел ішінде мансабы әлдеқашан тарих қойнауына кетсе де, жасаған жақсылығы жұрт жадынан өшпейтін азаматтар болады. Олардың есімі туралы сөз болса, салған мектебімен, елге жеткізген суымен, қиын шақта көрсеткен қамқорлығымен бірге аталады. Мұндай адамдардың ғұмыры өз басының ғана емес, тұтас бір өңірдің шежіресіне айналады. Сондай азаматтардың бірі – биыл тоқсан жастың төріне озғалы отырған Батыс Қазақстан өңірінің аса қадірлі ақсақалы Ғазиз Усағалиұлы Хаймұлдин.

Тоқсан жыл... Иә, бұл – тұтас бір дәуір. Осы уақыт ішінде қаншама ұрпақ алмасты, қоғам өзгерді, кешегі ыдырамастай көрінген кеңестік кезең сол уақытта өмір сүрген адамдардың алдында «тірі» тарихқа айналып, тәуелсіз Қазақстанның жана шежіресі жазылды.

**ТРАКТОР ТІЗГІНДЕГЕН
БОЗБАЛАНЫҢ ДАҢҒЫЛЫ**

Біз сөз еткелі отырған арда азамат Ғазиз Усағалиұлы 1936 жылғы 13 қазанда Батыс Қазақстан облысының Орда ауданындағы Талап ауылында дүниеге келген. Әкесі Усағали мен анасы Үлпеш колхоз жұмысында шырдалған қарапайым жандар еді. Болашақ басшының балалық шағы ауыл тіршілігімен біте қайнасып өтті. Орта мектепті тәмамдағаннан кейін сол кездегі Чапаев ауданындағы «Коммунизм» колхозында жұмыс істеді. Әуелі мал бақты, кейін трактор тізгіндеді. Тың игеру науқаны қызған сонау 1955-1956 жылдары ауысымдық тракторшы, комбайншының көмекшісі болды. Жас жігіттің ауыл шаруашылығының қыр-сырын кітаптан бұрын күнделікті тіршіліктің өзінен үйренген кезеңі де осы еді. Дегенмен Ғазиз Хаймұлдиннің арманы мұнымен шектелмеді. Ауыл шаруашылығын дамыту үшін білектің күшімен қатар, терең білім де қажет екенін түсінген ол 1957 жылы Саратов малдәрігерлік-зоотехникалық институтына оқуға түседі. Бес жылдан кейін ғалым-зоотехник мамандығын алып, туған өлкесіне оралады. Министрліктің жолдамасымен Тайпак ауданындағы «Есенсай» совхозына бас зоотехник болып тағайындалады.

1963 жылы Ғазиз Хаймұлдин облыста алғашқылардың бірі болып жас шопандар бригадасын ұйымдастырды. Қиыбай елді мекенінде құрылған бұл ұжымға ауылдың жалынды жастары тартылды. Бастама көп ұзамай өз нәтижесін беріп, кейін басқа шаруашылықтарға да үлгі болды. 1966 жылы небәрі отыз жасында «Есенсай» совхозының директоры болып тағайындалған Ғазиз Усағалиұлының алдында енді тұтас шаруашылықтың «тағдыры» тұрды.

Оның есімімен байланысты ең ерекше бастамалардың бірі – қыз-келіншектерден тұратын механизаторлар бригадасын құруы еді. 1967 жылы «Есенсайда» облыста алғаш рет әйел механизаторлар ұжымы ұйымдастырылды. Сол кезеңде ауыр техниканы негізінен ер адамдар жүргізетін. Сондықтан қыз-келіншектердің трактор тізгіндеп, егістікке шығуы ауыл өміріндегі елеулі жаңалық болатын. Сөзсіз, сенім ақталды. Бригаданың атағы ауданнан асып, облысқа тарады. Ұжым мүшесі Райхан Мамаева бүкілодақтық жер жыртушылар жарысында үздіктер қатарынан көрініп, арнайы трактормен марапатталды. Кейін Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің депутаты болып сайланды. Ғазиз Хаймұлдиннің жаңашылдығы мұнымен шектелмеген.

**Ю.ГАГАРИНМЕН ЖҮЗДЕСКЕН
ҰМЫТЫЛМАС СӘТ**

Ғазиз Хаймұлдиннің жастық шағындағы ең жарқын естеліктерінің бірі – адамзаттың тұңғыш ғарышкері Юрий Гагаринмен байланысты. Тіпті оның ғарыш тарихындағы осы айтулы тұлғамен тағдыры екі мәрте тоғысқан екен. 1961 жыл. Сәуір айының 12-сі. Адамзат баласы алғаш рет ғарышқа көтерілген тарихи

ЖҰРТ ЖАДЫНДАҒЫ ҒАЗИЗ ҒҰМЫР

күн. Юрий Гагарин мінген «Восток-1» кемесі Жерді айналып ұшып, ғарышкер Саратов өңіріне қонды. Ол кезде Ғазиз Хаймұлдин Саратовтағы институтта оқып жүрген еді. Ал ғарышкер қонған жер институттың оқу-тәжірибе шаруашылығының аумағында болған.

Арада үш жыл өткенде Ғазиз Хаймұлдин тұңғыш ғарышкермен жүзбе-жүз кездесудің сәті түсетінін қайдан білсін?! 1964 жылғы наурызда Мәскеуде Бүкілодақтық Лениншіл Коммунистік Жастар Одағы Орталық комитетінің пленумы өтеді. Жиынға ауыл шаруашылығын дамытуда ерекше көзге түскен жас мамандар шақырылады. «Есенсайда» жас шопандар бригадасын ұйымдастырып, тың бастамасымен танылған Ғазиз Хаймұлдин де солардың қатарында еді. Пленум жұмысына Юрий Гагарин мен Герман Титов қатысады. Жиын барысында жастар ұйымдарының бір топ жетекшісі тұңғыш ғарышкермен арнайы барып кездеседі. Ғазиз ақсақалдың айтуынша, Гагарин әрқайсысымен қол алысып, қай жақтан келгенін сұрап, жылы сөйлескен. Кезек оған жеткенде:

– Сіз қайдан келдіңіз мұнда? – деген екен.
– Мен бе, мен – Қазақстаннан, Оралданмын, – деп жауап беріпті албырт студент. Мұны естіген ғарышкер де жылы шырай танытып:

– Иә, біз көршіміз ғой, – депті. Кездесуден кейін Ғазиз Хаймұлдин Гагаринмен бірге суретке түседі. Сол фотосурет 1964 жылғы 19 наурызда жарық көрген «Правда» газетінің екінші бетінде жарияланады.

ЕЛ ТАҒДЫРЫН ШЕШКЕН СУ ЖОЛЫ

Ғазиз Хаймұлдиннің Тайпак өңірінде атқарған қызметін сөз еткенде, Азынабай суландыру жүйесін айналып өту мүмкін емес. Бұл – оның өміріндегі ең ауқымды істердің бірі ғана емес, арада жарты ғасырға жуық уақыт өтсе де, көңілінен шықпай жүрген ғұмырнамалық мәселесі. 1970 жылдың соңында «Есенсай» совхозындағы басшылық қызметін аяқтаған Ғазиз Усағалиұлы Тайпак аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының төрағасы болып тағайындалады. Кейін аудандық партия комитетінің екінші хатшысы, аудандық атқару комитетінің төрағасы қызметтерін атқарды. Осы жылдары ол ауданның шаруашылығын өркендетумен қатар, елді мекендердің әлеуметтік жағдайын жақсартуға, құрылыс пен су мәселелерін шешуге күш салды. 1977 жылы облыстық партия комитетінің пленумында Ғазиз Хаймұлдин Азынабай өңірін сумен қамтамасыз ету мәселесін көтереді. Оның ұсынысы бойынша Өлеңті өзенінің арнасына су жіберіп, Азынабай көлінің табанын суландыру көзделген. Ұсыныс облыс басшылығы тарапынан қолдау табады. Арнайы су өткізу құрылысы салынып, өңірге су жеткізіледі. Десе де Ғазиз Усағалиұлы мұнымен тоқтап қалмайды. Суландыру жүйесін әрі қарай жалғастырып, суды шалғайдағы жайылымдарға дейін жеткізу қажет екенін алға тартады. Ақыры бұл бастама да жүзеге асады. «Зауральный» совхозының аумағына дейін ұзындығы 100 шақырым канал жүргізіліп, мыңдаған гектар жайылым суландырылады.

ХАЛЫҚ СЕНІМІНІҢ ЖҮГІ

Өткен ғұмырына зер салсақ, Ғазиз Хаймұлдин бірнеше мәрте аудандық, облыстық кеңестердің депутаты болып сайланды. Кейін

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің X шақырылымының депутаты атанды. Республикалық деңгейдегі осы бір мәртебе оған туған өңірінің өзекті мәселелерін жоғары билік мінберінен көтеруге мүмкіндік берді. Оның қызмет жолында аудандық аурухана мен кәсіптік-техникалық училище салу жөніндегі ұсынысы жоғары мінберлерде қолдау тауып, кейін екі нысан да пайдалануға берілді. Бірі – 120 орындық аурухана болса, екіншісі – 750 орындық кәсіптік-техникалық училище. Бұл – сол кезеңдегі аудан үшін ауқымды құрылыстар еді. Аурухананың салынуы тұрғындардың медициналық көмек алу мүмкіндігін кеңейтсе, училищенің ашылуы ауыл жастарына кәсіп меңгеруге жол ашты. Тағы бір маңызды мәселе елді мекендерді газдандыру болатын. Ғазиз Хаймұлдин Қалмыковқа Индер жақтан газ құбырын тарту мәселесін республикалық деңгейде көтеріп, оның шешілуіне атсалысты. Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің сессиясында аудан совхоздарындағы білім беру нысандарының жеткіліксіз екенін айтып, құрылыс жұмысына қатысты сын-ескертелерін жеткізді. Кейін ауданда типтік жобамен салынған мектептер мен балабақшалар бой көтерді.

Ғазиз Усағалиұлының қызмет жолында қиын міндеттер де аз кездеспеді. Соның бірі 1988 жылы болды. Аудандық атқару комитетін он жылға жуық басқарған тәжірибелі басшыны жоғары жақ артта қалған Котельников совхозының жұмысын түзетуге жібереді. Бұрын тұтас ауданның шаруасына жауап берген азамат

сайын одан өткен-кеткенді сұрап, әңгімеге тартатынын көзі тірісінде жиі сөз қылатын. Ал сол жолы әңгімені Ғазиз атаның өзі бастапты. Сөз қазақтың қайсар ақыны Жұбан Молдағалиевтің тоқсан жылдық мерейтойынан өрбиді. Ғазиз досына мерейтойдың қалай өткенін, елдің Жұбан рухына қандай құрмет көрсеткенін әңгімелейді. Әсіресе ақынға орнатылған ескерткіш туралы ерекше толғанады. Ақын Жұбанның жары Софья апайдың ұрпақтарымен бірге елге келіп, құрметке бөленгенін де ризашылықпен жеткізеді.

Жұбан Молдағалиев туған өлкесіне келгенде Ғазизке арнайы іздеп, жүздесіп отыратын болған. Екеуінің 1982 жылы бірге түскен фотосуреті де сақталған. Кейін Ғазиз Усағалиұлы ақын туралы естеліктерін қағазға түсіріп, «Қайсар қазақ» атты жазба қалдырды.

Ғазиз Хаймұлдиннің әдебиет пен өнерге жақындығы тек Жұбан Молдағалиевпен шектелмейді. Ол қазақ музыка өнерінің белгілі өкілдері Еркеғали Рахмадиев, Әсет Бейсейов, Нұрғиса Тілендиев, Базарбай Жұманиязов сынды тұлғалармен де азды-көпті араласқан. Әсіресе белгілі композитор Базарбай Жұманиязовпен достығы ерекше болған. Ғазиз Усағалиұлы қазақ музыка өнерінде өзіндік орны бар композитордың есімі туған өлкесінде сақталуы үшін арнайы бастама көтеріп, Орал қаласындағы көшелердің біріне оның атын беруге атсалысқан. Нәтижесінде, облыс орталығындағы ұзындығы екі шақырымға жуық көше Базарбай Жұманиязовтың есімімен аталды. Міне, бұл – достықтың сөз жүзінде қалмағанының анық мысалы.

**ТУҒАН ЖЕРДІҢ ҚАМЫН КҮЙТТЕГЕН
ТОҚСАН ЖЫЛ**

1997 жылы зейнеткерлікке шыққаннан кейін де Ғазиз Хаймұлдин қоғамдық жұмыстан шет қалған жоқ. 2000 жылдан бастап Батыс Қазақстан облысындағы экологиялық ұйымдар қауымдастығын басқарды. Ғазиз Усағалиұлы сонымен қатар Қарашығанақ кен орнындағы алаулардың қоршаған ортаға әсері жөніндегі мәселелерді де көтеріп, тиісті мемлекеттік органдарға ұсыныстар жеткізген.

Ал Ғазиз ақсақалдың өмірлік серігі Ақкенже Жұбанышева да саналы ғұмырын ұстаздыққа арнаған жан. Екеуі – ұрпақ өсіріп, немере сүйіп отырған өнегелі отбасы. Бірі ел басқару мен шаруашылық ісінде жүрсе, екіншісі жас ұрпаққа білім мен тәрбие берді. Қос ғұмырдың тоғысқан тұсында да халыққа қызмет етудің өз жолы жатыр. Бүгінде, міне, Ғазиз Усағалиұлы тоқсан жасқа келіп отыр. Осы жасқа жеткен адамның өткеніне көз жүгіртіп, атқарған істеріне шүкіршілік етуіне әбден болады. Оның өмір жолында абыройлы қызмет те, мемлекеттік марапат та, халықтың құрметі де бар. Бірақ өзі үнемі сөз ететіндей, Ғазиз ақсақалдың бүгінгі ойы тағы да сол Азынабайға ауып отырады.

Мұның өзі көп нәрсені аңғартса керек. Өмір бойы ел ісіне араласқан азаматтың зейнет жасында да сол жұрттың болашағына алаңдауы – кез келген адамға бұйыра бермейтін мұғжиза қасиет. Бәлкім, ұзақ ғұмырдың шын мәні де осында шығар. Адамның артында қалатын ең үлкен мұрасы – өзі үшін жинаған дүниесі емес, өзгелерге жасаған жақсылығы. Есесіне қанқу сөз бен өсек-аян ермей, ел-жұрттың шынайы тілеулес болған ықыласы оны осы тоқсанның төріне аман-есен шығарып, абыз ақсақал атандырды.

Алтынбек МЕРСАДЫҚ

17 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

режиссерлік ұстанымы және сахнаны көркемдік тұрғыдан ұйымдастыру ерекшелігі бар. Бір драматургтің шығармасын әртүрлі ұжымның қалай түсіндіретінін салыстыру арқылы көрермен де, кәсіби мамандар да туындының жаңа мағыналық қабаттарын аша алады», — дейді ол.

Қазақстан, Қырғызстан және Қарақалпақстан театрларының бір сахнада бас қосуы түркі халықтарының ортақ тарихи-мәдени кеңістігін де айқындайды. Тіл мен дәстүрдің жақындығына қарамастан, әр халықтың сахналық өнерінде өзіндік ерекшелік бар. Осындай айырмашылықтар мен ұқсастықтардың тоғысуы шығармашылық ізденіске жол ашады.

Рахымжан Отарбаев атындағы «Руханият» жеке қоры қаламгердің шығармашылық мұрасын дәріптеумен қатар, жастарды қолдау

және С.Торайғыров атындағы Павлодар университетінің Журналистика факультетінде оқитын үздік студентке қор шәкірт-ақысы табысталады. Сонымен қатар Атырау университетінде мәнерлеп оқу және көркемсөз оқу байқауларының жеңімпаздары марапатталады.

Бұл ұстанымның бүгінгі әдеби және театр ортасы үшін де маңызы бар. Өнердің дамуы тек қолдауға немесе мақтауға емес, шығарманы терең талдауға, кемшіліктерді кәсіби тұрғыдан бағалауға және жаңа көркемдік ізденістерге жағдай жасауға байланысты. Сын мәдениеті қалыптасқан ортада шығармашылық бәсеке де мазмұнды сипат алады.

Фестиваль аясындағы шығармашылық кездесуден кейін журналистерге сұхбат берген Қазақстанның халық әртісі Дулыға Ақмолда жастардың дүниетанымы мен ұлттық құндылықтарды сақтау мәселесіне тоқталды.

«Қазіргі жастар өте ақылды. Оларға ақыл айтқым келмейді. Көргені де, естігені де көп. Ең бастысы — руханиятымызды жоғалтып алмауымыз керек. Шетелге еліктеп болдық. Қазір әлем көз алдымызда, қолымызда бір-бір гаджет бар. Ақпарат өте көп. Бірақ соның бәрінде ұлттық құндылықтарымызды ұмытпауымыз керек», — деді өнер иесі.

Ақтердің бұл пікірі қазіргі мәдени ортадағы маңызды мәселелердің бірін қозғайды. Ақпарат алмасу жылдамдап,

ДРАМАТУРГИЯДАҒЫ ДАРА ДАҢҒЫЛ

Атырауда Рахымжан Отарбаев атындағы III халықаралық театр фестивалі өтті. Бес күнге созылған өнер додасына Қазақстан, Қырғызстан және Қарақалпақстан елінен 11 театр қатысып, көрнекті жазушы-драматургтің шығармаларын сахналады. Фестиваль театр ұжымдарының шығармашылық бәсекесі ғана емес, ұлттық драматургияның бүгінгі тынысын бағамдап, түркі халықтары арасындағы мәдени байланысты нығайтатын маңызды алаңға айналып отыр.

Баян ЖАНҰЗАҚОВА,
Атырау облысы

Фестивальдың салтанатты ашылу рәсімі Махамбет атындағы академиялық қазақ драма театрында өтті. Мәдени шараға Атырау облысының әкімі Болат Ақшولاков, ТҮРКСОЙ Халықаралық түркі мәдениеті ұйымының бас хатшысы Сұлтан Раев, Мәдениет және ақпарат министрлігі Театр өнері басқармасының басшысы Алтынгүл Нұрбекова, Рахымжан Отарбаев атындағы «Руханият» қорының төрайымы, драматургтің жары Сәуле Отарбаева қатысты.

Салтанатты рәсімде сөз сөйлеген Атырау облысының әкімі Болат Ақшولاков Рахымжан Отарбаевтың қазақ әдебиеті мен драматургиясындағы орнына тоқталып, қаламгер атындағы халықаралық фестивальдың оның туған жерінде өтуінің мәні ерекше екенін атап өтті.

«Рахымжан Отарбаев — Атырау топырағынан түлеп ұшқан қаламгер ғана емес, қазақ әдебиеті мен драматургиясында өзіндік қолтаңбасын қалдырған, барша қазаққа ортақ суреткер. Қаламгер атындағы халықаралық фестивальдың туған жерінде өтуінің мәні ерекше. Атыраудың театр өнерінде қалыптасқан өзіндік дәстүрі бар. Бұл өңірде сахна өнеріне құрметте, талғампаз көрермен де бар. Өйткені театрдың дамуы — бір ғана өнер саласының жетістігі емес, қоғамның мәдени деңгейінің де көрсеткіші», — деді өңір басшысы.

Қазақстанның құрметті журналисі Исатай Балмағамбетов Рахымжан Отарбаев

шығармашылығының құндылығы оның туындыларында ұлттық болмыс пен адам табиғатының күрделі қырлары қатар өрілуінде екенін айтады. Марқұм Рахымжан ағамен бірге оның Қырғызстанда өткен фестиваліне сапарлас болып барған Исатай Балмағамбетов сол сапардың ерекше естелігін бөлісті.

«Жалпы, Рахымжан Отарбаевтың әдемі де, бай тілін, ұшқыр қиялын, астарлап жеткізетін шеберлігін таба білу де режиссер мен актерлерден ерекше дарындылықты талап етеді. Міне, «Актриса» қойылымы да сол жолы осы талап биігінен көрініп еді. Жұртшылықты ерекше тәнті еткен Т.Абдумомунов атындағы Қырғыз ұлттық академиялық драма театрының жанынан құрылған студияның жастары жалпы адамзаттық үлкен проблеманы көтере білді. Әр актер өз кейіпкерінің образын сәтті сомдады. Байыптап қарасаңыз, жеңіл жүріске, байлыққа, оңай оңғаға, атақ-данққа ұмтылатын адамдардың түрлі китүрқы әрекеті, олардың талас-тартысы жеңіл дүние сияқты көрінгенмен, астарлы әжуамен көмкеріліп еді. Өмірде осының бәрі де бары рас. Бұл тек театрдың ішіндегі оқиға ғана емес қой. «Өмірдің өзі — театр. Бәріміз — соның актеріміз» деген Шекспирді осы жерде тағы да бір еріксіз еске аламыз», — дейді ол.

Махамбет атындағы академиялық қазақ драма театрының бас суретшісі Темірбек Мұхтаровтың айтуынша, фестиваль режиссерлерге, актерлерге, суретшілерге және шығармашылық интеллигенция өкілдеріне кәсіби диалог орнатуға мүмкіндік береді.

«Фестивальдың басты мақсаты — Рахымжан Отарбаевтың шығармашылық мұрасын дәріптеу, ұлттық театр өнерін дамыту және халықаралық мәдени ынтымақтастықты нығайту. Мұндай кездесулердің маңызы театр ұжымдарының өз қойылымдарын көрсетуімен ғана шектелмейді. Әр театрдың өзіндік мектебі, актерлік тәсілі,

Қазақстан, Қырғызстан және Қарақалпақстан театрларының бір сахнада бас қосуы түркі халықтарының ортақ тарихи-мәдени кеңістігін де айқындайды. Тіл мен дәстүрдің жақындығына қарамастан, әр халықтың сахналық өнерінде өзіндік ерекшелік бар.

және қазақ әдебиетіндегі сын саласын дамыту бағытында жұмыс істеп келеді. Қор төрайымы Сәуле Отарбаеваның айтуынша, Рахымжан Отарбаев көзі тірісінде жастарға қолдау көрсетуге ерекше мән берген. Қор осы ұстанымды жалғастырып, студенттерге білім гранттары мен шәкіртақыларын тағайындайды. Биыл Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің үздік студентіне

әлемдік мәдени өнімдерге қолжетімділік артқан кезеңде ұлттық өнердің өзіндік үнін сақтау өзекті болып отыр. Алайда ұлттық құндылықтарды сақтау сыртқы мәдени ықпалдан оқшаулануды білдірмейді. Керісінше, төл мәдениеттің тереңдігін танып, оның озық үлгілерін заманауи көркемдік тәсілдермен ұсына білу қажет. Театр осы міндетті атқаратын маңызды институттардың бірі саналады.

Жастардың ұлттық драматургияға қызығушылығын арттыру үшін шығармаларды оқу мен сахналауды ғана емес, олардың идеяларын бүгінгі өмірмен байланыстыра талқылауды да дамыту маңызды. Мұндай жағдайда әдеби мұра өткеннің естелігі ретінде емес, қазіргі қоғаммен тілдесетін тірі рухани құндылық ретінде қабылданады.

Рахымжан Отарбаев атындағы III халықаралық театр фестивалі Атыраудың мәдени өміріндегі айтулы оқиға болумен қатар, ұлттық драматургияның мүмкіндіктерін кеңінен танытуға жол ашты. Оның аясында ұсынылатын қойылымдар көрерменге қаламгер шығармашылығын әртүрлі режиссерлік көзқарас арқылы тануға мүмкіндік береді.

AMANAT
MEDIA GROUP

AIQYN

Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС

Директор –
Талғат ЕШЕНҰЛЫ

Бас редактор –
Амангелді ҚҰРМЕТ

Гүлзина БЕКТАС –
Бас редактордың
бірінші орынбасары

Мадияр ТӨЛЕУ –
Шығарушы редактор

Елдар ҚАБА –
Секретариат меңгерушісі

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Абзал АЛПЫСБАЙҰЛЫ –
Ақмола облысы
Алтынай БАУЫРЖАНҚЫЗЫ –
Алматы қаласы
Салтан САТЫЛҒАН –
Жамбыл облысы
Әдебиет БЕЛГІБАЙҰЛЫ –
Қарағанды облысы
Назгул НАЗАРБЕК –
Шымкент қаласы
Ербоқыт ЖАЛҒАСБАЙ –
Қызылорда облысы
Баян ЖАНҰЗАҚ –
Атырау облысы
Эльмира ЖҮРСІНБЕКҚЫЗЫ –
Абай облысы

**«АЙҚЫН» ГАЗЕТІНІҢ
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ:**

Кәсіпорындар,
мекемелер үшін – 15102
Зейнеткерлер,
соғыс ардагерлері үшін – 55102
Жеке жазылушылар үшін – 65102

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:
8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31
reklama.aikyn@gmail.com

ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ:
8(771) 804-61-32
podpiska.alt@gmail.com

Газет аптасына 3 рет шығады

Газет «Айқынның»
компьютер орталығында беттелді

ЖАЛПЫ ТАРАЛЫМЫ: 40 000

Тапсырыс №4803
Астана қ. «Медиа-холдинг «ERNUR» ЖШС
Сілеті көшесі 30,
тел.: 8(7172) 99-77-77
Алматы қаласы, «Алматы-Болашақ» АҚ
Мұқанов көшесі, 223 В
Шымкент қ. «ERNUR-print» ЖШС,
Әлімқұлов көшесі 22,
тел.: 8(7252) 53-06-66, 54-07-47 ішкі 114,